<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

એમ.પી. ઓઈલ એક્સ્ટ્રેક્શન અને અન્ય વગેરે

વિ.

મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય

જુલાઈ ૯, ૧૯૯૭

[જી.એન. રે અને જી.ટી. નાણાવટી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ઔદ્યોગિક નીતિ ૧૯૭૯ — ઔદ્યોગિક એકમોને સાલના બીજનો પુરવઠો — પછાત અને આદિવાસી વિસ્તારોમાં રાજ્ય સરકારના કહેવાથી સ્થાપવામાં આવેલા ચોક્કસ વર્ગના ઉદ્યોગો પ્રત્યે વિશિષ્ટ વ્યવહાર — નિશ્ચિત રોયલ્ટીની ચુકવણી પર સાલના બીજના અનામત અને પુરવઠા માટે સામાવાળા-ઉદ્યોગો સાથે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરાર — સામાવાળા-ઉદ્યોગોની તરફેણમાં લીઝનું નવીકરણ — ની કાયદેસરતા — ઠેરવવામાં આવ્યું કે, ૧૯૭૯ની ઔદ્યોગિક નીતિ ગેરવાજબી નથી — ચોક્કસ વર્ગના ઉદ્યોગોને વિશિંષ્ટ વ્યવહાર આપતા કરારમા કોઈ ગેરકાયદેસરતા કે ગેરવાજબીપણા નથી — નવીકરણની કલમ અને રોયલ્ટીનું નિર્ધારણ વાજબી અને યોગ્ય — ભારતનું સંવિધાન: અનુચ્છેદ ૧૪.

અપીલકર્તાઓએ બસ્તર ઓઈલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ સાથે વાર્ષિક ધોરણે સાલના બીજના નિશ્ચિત જથ્થાના વિતરણ માટે રાજ્ય સરકારે કરેલા કરારને પડકારતા હાઈકોર્ટમાં રિટ પિટિશનો દાખલ કરેલ. સદર રિટ પિટિશનો રદ કરવામાં આવેલ. આ સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ પિટિશનો દાખલ કરવામાં આવેલ અને વચગાળાના હુકમ દ્વારા, આ સુપ્રિમ કોર્ટે

અપીલકર્તાઓ પૈકીના દરેકની તરફેણમાં ૫૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજનો પુરવઠો પૂરો પાડવા રાજ્યને નિર્દેશ આપેલ. સદર અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો અને હાઈકોર્ટનો હુકમ અંતિમ બન્યો.

અપીલકર્તાઓએ સરકાર સાથેના બે અલગ–અલગ કરારો હેઠળ પોતાની તરફેણમાં સાલના બીજ ઉત્પન્ન કરતા જંગલના ૧૩ થી ૧૭ એકમોનું અનામત મેળવેલ. જંગલના આવા અનામતને હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવેલ અને જંગલ અનામત માટેના કરારને રદ કરવામાં આવેલ. વર્ષ ૧૯૮૩માં, અપીલકર્તાઓએ રાજ્ય સરકાર પાસેથી બે અલગ–અલગ કરારો હેઠળ વાર્ષિક ૭૫૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજનું અનામત અને ફાળવણી ફરીથી મેળવવામાં સફળ રહ્યા. પડકારવામાં આવતા, હાઈકોર્ટે સદર કરારો રદ કર્યા. ઉપરોક્ત હુકમ સામે અપીલકર્તાઓ દ્વારા સ્પેશિયલ લીવ પિટિશનો દાખલ કરવામાં આવેલ. આ સુપ્રિમ કોર્ટે ૧૯૭૯ની ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ બસ્તર ઓઈલ મિલ્સ અને મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા પસંદ કરવામાં આવેલા અન્ય બે એકમોની તરફેણમાં સાલના બીજની ફાળવણી અને અનામતને માન્ય રાખીને પિટિશનોનો નિકાલ કર્યો. અપીલકર્તાઓએ મેસર્સ એમ.પી. ગ્લાયકેમ ઈન્ડસ્ટ્રીઝની તરફેણમાં ૧૦,૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના અનામત અને ફાળવણીને પડકારતી ફરીથી બે અલગ પરંતુ સરખી રિટ પિટિશનો દાખલ કરેલ. સદર રિટ પિટિશનો પણ હાઈકોર્ટ દ્વારા રદ કરવામાં આવેલ. ત્યારબાદ, સામાવાળાઓની તરફેણમાં લીઝના નવીકરણને પડકારતા અને ચૂકવવાની થતી રોયલ્ટીના નિર્ધારણને પણ પડકારતા અપીલકર્તાઓ દ્વારા રિટ પિટિશનો દાખલ કરવામાં આવેલ. રિટ પિટિશનો ફરીથી રદ કરવામાં આવેલ. તેથી હાલની અપીલો.

અપીલકર્તાઓની રજૂઆત અન્ય બાબતોની સાથે એ હતી કે સાલના બીજના પુરવઠા માટે નવા કરારો કરીને રાજ્યના માત્ર થોડા ઔદ્યોગિક એકમો પ્રત્યે ખૂબ જ પક્ષપાતી વલણ અપનાવવાની રાજ્ય સરકારની કાર્યવાહી તેમની સામે ઈરાદાપૂર્વકના ભેદભાવ સમાન છે જે સંવિધાનના અનુચ્છેદો ૧૪ અને ૧૯નો ભંગ કરનાર હતી; વાદગ્રસ્ત કરારો હેઠળ સાલના બીજના પુરવઠા માટે સામાવાળાઓ દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી રોયલ્ટી સાવ નહિવત હતી અને સાલના બીજની હરાજીની કિંમત કરતાં ઘણી ઓછી હતી અને આમ તેઓ રાજ્ય સરકારના પ્રિય પાત્ર તરફથી ગેરવાજબી સ્પર્ધાનો સામનો કરી રહ્યા હતા.

સામાવાળાઓની રજૂઆત એ હતી કે ઉત્પાદન માટે સાલના બીજનો ઉપયોગ કરતા રાજ્યમાં કાર્યરત ઉદ્યોગોની બે શ્રેણીઓ વચ્ચે મૂળભૂત તફાવત હતો એટલે કે ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ રાજ્ય સરકાર સાથે વિશિષ્ટ કરારો ધરાવતા

નવા એકમો અને સરકાર દ્વારા પસંદ ન કરાયેલ નીતિ પહેલાથી અસ્તિત્વમાં ધરાવતા એકમો. કોર્ટોએ સામાવાળાઓની તરફેણમાં સાલના બીજના અનામત માટેના સદર કરારને માન્ય રાખ્યો હોવાથી, રક્ષણ આપવા માટેના કરારનો ભાગ હોવાના કારણે નવીકરણની કલમને ગેરવાજબી અને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪નો ભંગ કરનારી માની શકાય નહીં.

અપીલો રદ કરતા, આ સુપ્રિમ કોર્ટે

ઠેરવેલ કે: ૧.૧. ૧૯૭૯ની ઔદ્યોગિક નીતિ, જેમાં સમયગાળા દરમિયાન સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, તેને ગેરવાજબી અને કોઈપણ કારણ વિનાની પરંતુ એમ.પી. રાજ્ય સરકારના માત્ર મનસ્વી વલણ પર આધારિત માની શકાય નહીં. રાજ્યની કારોબારી સત્તા મધ્યપ્રદેશ રાજ્યના વહીવટ માટે નીતિ ઘડવાની તેની ક્ષમતાની અંદર હોવી જોઈએ. જો ઘડવામાં આવેલી નીતિ સંપૂર્ણપણે તરંગી ન હોય અને કોઈપણ કારણ વગરની ન હોય, તો તેને સ્પષ્ટપણે ગેરવાજબી અને કારોબારી અધિકારીઓના માત્ર મનસ્વી વલણ પર આધારિત માની શકાય, જેથી સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ અથવા અન્ય કોઈ બંધારણીય જોગવાઈનો ભંગ થતો હોય અથવા કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈ સાથે સંઘર્ષ થતો હોય, તો કોર્ટ તેની મર્યાદા વટાવી શકે નહીં અને રાજ્યના કારોબારી અધિકારીના નીતિ વિષયક નિર્ણયમાં ફેરફાર કરી શકે નહીં. આ સુપ્રિમ કોર્ટે, કોઈ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં, ચેતવણી આપતા જણાવેલ છે કે નીતિ વિષયક નિર્ણય રાજ્યની કારોબારી સત્તાના ક્ષેત્રમાં છે અને કોર્ટે જાહેર નીતિના અજાણ્યા સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહીં અને જ્યાં સુધી સદર નીતિ કાયદાની અથવા ભારતના સંવિધાનની કોઈ જોગવાઈનો ભંગ ન કરે ત્યાં સુધી આવી નીતિની અસરકારકતા કે અન્ય બાબતો પર સવાલ ઉઠાવવો જોઈએ નહીં.

૧.૨. રાજ્ય સરકારે ૧૯૭૯માં ઔદ્યોગિક નીતિ ઘડી હતી અને ત્યારબાદ જરૂરિયાત મુજબ સમય સમય પર તેમાં સુધારો કર્યો હતો. રેકર્ડ પર એવી કોઈ સામગ્રી નથી કે જેના પરથી વાજબી રીતે એવું શોધી શકાય કે તે કોઈપણ કારણ વગરની હતી. તે સિવાય આવી નીતિને હાઈકોર્ટ દ્વારા અને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા પણ અગાઉની કાર્યવાહીમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી છે અને ઔદ્યોગિક નીતિ ગેરવાજબી કે તરંગી હોવાનું જણાવાયું નથી. તેનાથી વિપરીત, અપીલકર્તાઓની તરફેણમાં કરાયેલા કરારને હાઈકોર્ટે એવું દર્શાવીને રદ કર્યો હતો કે સામાવાળાઓ બસ્તર ઓઈલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ જેવા ઔદ્યોગિક એકમોના અન્ય વર્ગથી વિપરીત, જેઓ ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ વિશિષ્ટ વ્યવહાર માટે હકદાર હતા, અપીલકર્તાઓ કોઈ વિશિષ્ટ વ્યવહાર માટે હકદાર ન હતા જે

રાજ્યમાં સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવતા અન્ય અસ્તિત્વમાં રહેલા જૂના ઔદ્યોગિક એકમોને આપવામાં આવ્યો ન હતો.

૨. વાદગ્રસ્ત કરાર હેઠળ ૨૦,૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના પુરવઠાની ખાતરી આપીને બસ્તર ઓઈલ મિલને આપવામાં આવેલા વિશિષ્ટ વ્યવહારને પોતાની જાતે ગેરકાયદેસર અને ગેરવાજબી માની શકાય નહીં. રાજ્ય સરકારના કહેવાથી સ્થાપવામાં આવેલા ઔદ્યોગિક એકમો અને જૂના અસ્તિત્વમાં રહેલા એકમો વચ્ચેના લાક્ષણિક લક્ષણો વાસ્તવિક માપદંડો પર આધારિત છે. તેથી, સદર ઉદ્યોગોના બે વર્ગો સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવતા નથી. અનુચ્છેદ ૧૪ સમાન લોકો વચ્ચેના ભેદભાવને રોકે છે પરંતુ એ વાતની પ્રશંસા કરવી જોઈએ કે અનુચ્છેદ ૧૪માં જન્મજાત ક્ષમતા છે અને તે અસમાન લોકો પ્રત્યે અલગ વ્યવહારની પણ મંજૂરી આપે છે. બસ્તર ઓઈલ મિલ્સ જગદલપુરમાં આવેલી છે જે સ્વીકાર્યપણે એક પછાત અને આદિવાસી વિસ્તાર છે. ભૌગોલિક પરિસ્થિતિના આધારે વર્ગીકરણનો તાર્કિક આધાર છે અને તેને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવી છે.

૩. સામાવાળાઓની તરફેણમાં કરાયેલા વાદગ્રસ્ત કરારોમાં નવીકરણની કલમ પણ અયોગ્ય કે અયોગ્ય જણાતી નથી. કરારની શરતો હેઠળ સાલના બીજના પુરવઠા દ્વારા રક્ષણ આગળના સમયગાળા માટે ચાલુ રાખવું જરૂરી છે કે કેમ, તે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્ણય લેવાનો વિષય છે અને જ્યાં સુધી આવો નિર્ણય સ્પષ્ટપણે ગેરવાજબી ન હોય ત્યાં સુધી કોર્ટ દ્વારા હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી. કેસની હકીકતોમાં, આગળના સમયગાળા માટે રક્ષણ લંબાવવાના રાજ્ય સરકારના નિર્ણયને આવા નીતિ વિષયક નિર્ણયની ન્યાયિક સમીક્ષાની જરૂર હોય તે રીતે પોતાની જાતે અસંગત, ગેરવાજબી કે તરંગી માની શકાય નહીં. તેથી, હાઈકોર્ટે નવીકરણની કલમની અમાન્યતા વિશેની અપીલકર્તાઓની રજૂઆતને યોગ્ય રીતે રદ કરી છે.

૪. એવું ઠેરવી શકાય નહીં કે વાદગ્રસ્ત કરારોમાં રોયલ્ટીનું નિર્ધારણ કોઈપણ આધાર વગરનું અને સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી છે અને આક્ષેપ કર્યા મુજબ માત્ર પક્ષપાત સુનિશ્ચિત કરવા માટે જ બનાવવામાં આવ્યું છે. જો રોયલ્ટીના નિર્ધારણ માટે વાસ્તવિક અને તાર્કિક આધાર હોય, તો કોર્ટ વધુ સારું નિર્ધારણ શક્ય હતું કે નહીં તે શોધવાની કવાયત પોતે કરીને સરકારી નિર્ણયના અમલ પર હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. ભારિત સરેરાશ ફોર્મ્યુલાના આધારે રોયલ્ટીના દરનું નિર્ધારણ તાર્કિક આધાર ધરાવે છે અને તે બજાર કિંમત નક્કી કરવા માટેની જાણીતી પદ્ધતિ અને રીત પણ છે. એવું પણ જણાય છે કે સાલના બીજની પ્રતિ એમ.ટી. કિંમતમાં વિવિધ ઘટકો છે જે પૈકી એકત્રીકરણ ખર્ચ મુખ્ય પરિબળ છે.

એમ.પી. ઓઇલ એક્સ્ટ્રેક્શન પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, રાયપુર અને અન્ય વિ. એમ.પી. રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૨) એમ.પી. ૧; મેસર્સ કે.એન. ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ વગેરે વિ. સેક્રેટરી ટુ મિનિસ્ટ્રી ઓફ ફોરેસ્ટ, ભોપાલ અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૬) એસ.સી. ૧૯૨૭; મેસર્સ કે.એન. ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ અને અન્ય વગેરે વિ. એમ.પી. રાજ્ય અને અન્ય વગેરે, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૬) એસ.સી. ૧૯૨૯; શ્રીમતી સોમાવંતી અને અન્ય વગેરે વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય વગેરે, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૩) એસ.સી. ૧૫૧; યુ.પી. રાજ્ય વિ. નવાબ હુસૈન, એ.આઇ.આર. (૧૯૭૭) એસ.સી. ૧૬૮૦; મોહમ્મદ અયૂબ ખાન વિ. કમિશનર ઓફ પોલીસ, મદ્રાસ અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૫) એસ.સી. ૧૬૨૩; નારાયણરાવ વિ. રાજ્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૧) બોમ્બે ૨૭૧ = (૧૯૭૩) એસ.સી. ૯૭૩; બિચરિયમ કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. કંપની લો બોર્ડ અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૭) એસ.સી. ૨૯૫; સી.આઇ.ટી. બોમ્બે વિ. મહિન્દ્રા એન્ડ મહિન્દ્રા, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૪) એસ.સી. ૧૧૮૨; યુ.પી. રાજ્ય વિ. રેણુ સાગર, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૮) એસ.સી. ૧૭૩૭; કસ્તૂરી લાલ વિ. જે.કે., એ.આઇ.આર. (૧૯૮૦) એસ.સી. ૧૯૯૨; એમ.પી. રાજ્ય અને અન્ય વિ. નંદલાલ જેસવાલ અને અન્ય, [૧૯૮૬] ૪ એસ.સી.સી. ૫૬૬; સચિદાનંદ પાંડે અને અન્ય વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૮૭] ૨ એસ.સી.સી. ૨૯૫; બ્રિજ ભૂષણ વિ. જે.કે., [૧૯૮૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૫૪; જી.બી. મહાજન વિ. જળગાંવ, [૧૯૯૧] ૩ એસ.સી.સી. ૯૧; એફ.સી.આઇ. વિ. કામધેનુ, જે.ટી. (૧૯૯૨) વોલ્યુમ ૬ એસ.સી. ૨૫૯; નવ જ્યોતિ કોઓપરેટિવ સોસાયટી, જે.ટી. (૧૯૯૨) ૫ એસ.સી. ૬૨૧; યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. હિન્દુસ્તાન ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન, જે.ટી. (૧૯૯૩) વોલ્યુમ ૩ એસ.સી. ૧૫; એમ.પી. રાજ્ય વિ. વિજય બહાદુર સિંહ, [૧૯૮૨] ૨ એસ.સી.સી. ૩૬૫; ઇન્ડિયા સિમેન્ટ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૦] ૪ એસ.સી.સી. ૩૫૬; સીતારામ સુગર કંપની લિમિટેડ અને અન્ય વિ. યુનિયન

ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૦] ૩ એસ.સી.સી. ૨૨૩; બુધન ચૌધરી અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૫૫) એસ.સી. ૧૯૧; વિડીયો ઇલેક્ટ્રોનિક્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિ. પંજાબ રાજ્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૯૦) એસ.સી. ૮૨૦ અને ગુડવિલ પેઇન્ટ એન્ડ કેમિકલ ઇન્ડસ્ટ્રી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૨] સપ્લી. ૧ એસ.સી.સી. ૧૬, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન: સિવિલ અપીલ નંબર ૪૩૧૨, ૪૩૧૪/૧૯૯૭ વગેરે.

એમ.પી. નાં મિસ. પિટિશન નંબર ૧૩૭૧/૯૨ અને ૧૯૮૦/૧૯૯૨માં મધ્યપ્રદેશ હાઇકોર્ટના તારીખ ૯.૫.૯૫ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

અપીલકર્તા તરફે જી.એલ. સંઘી, એન.એસ. કાલે અને કે.જે. જોન.

સામાવાળા તરફે ડો. એ.એમ. સિંઘવી, સી. મુખોપાધ્યાય, મનીષ કુમાર, એ.એન. રે અને રાકેશ કે. શર્મા.

એમ.પી. રાજ્ય તરફે એસ.કે. અગ્નિહોત્રી અને એસ. બિશ્વાજીત.

પક્ષકાર તરીકે જોડાનાર પક્ષ તરફે અશોક કે. ગુપ્તા.

કોર્ટનો ચુકાદો **ન્યાયમૂર્તિ જી.એન. રે** દ્વારા આપવામાં આવેલ.

લીવ આપવામાં આવી. પક્ષકારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલને સાંભળવામાં આવ્યા.

તમામ ત્રણ સ્પેશિયલ લીવ પિટિશનો એટલે કે એસ.એલ.પી. (સિવિલ) નંબર ૧૯૭૨૯/૧૯૯૫, એસ.એલ.પી. (સિવિલ) નંબર ૨૦૧૩૭/૧૯૯૫ અને એસ.એલ.પી. (સિવિલ) નંબર ૧૯૭૯૬/૧૯૯૫, અનુક્રમે મિસ. પિટિશન નંબર ૧૩૭૧/૧૯૯૨, એમ.પી. નંબર ૧૯૮૦/૧૯૯૨ અને એમ.પી. નંબર ૨૩૧૫/૧૯૯૨ માં મધ્યપ્રદેશ હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૯.૫.૧૯૯૫ ના સંયુક્ત ચુકાદા સામેની છે. સદર તમામ મિસ. પિટિશનો મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા મેસર્સ બસ્તર ઓઈલ મિલ્સ એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ સાથે મધ્યપ્રદેશ રાજ્યમાં ઉગાડવામાં આવતા સાલના બીજના પુરવઠા માટે નક્કી કરાયેલ રોયલ્ટીની ચુકવણી પર કરવામાં આવેલા કરારોની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારતા સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ મધ્યપ્રદેશ હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં

આવી હતી, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે રિટ અરજદારો એટલે કે કે.એન. ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ અને એમ.પી. ઓઇલ એક્સ્ટ્રેક્શન લિમિટેડને સાલના બીજના વિતરણ સંબંધિત લાભ આપવાના મામલે સદર બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ પ્રત્યે પક્ષપાતી વ્યવહાર કરીને વિરોધી ભેદભાવનો ભોગ બનાવવામાં આવ્યા છે, જેથી રિટ અરજદારોની આર્થિક ક્ષમતાને અસર થઈ છે. અહીં એ દર્શાવી શકાય કે મધ્યપ્રદેશ હાઇકોર્ટમાં સદર રિટ પિટિશનો દાખલ કરવામાં આવી તે પહેલાં, મધ્યપ્રદેશ હાઇકોર્ટમાં અને આ સુપ્રિમ કોર્ટમાં આ અપીલોના પક્ષકારો વચ્ચે મુકદ્દમાઓની શ્રેણી લડવામાં આવી હતી. ૧૯૮૧ માં, અપીલકર્તાઓ એમ.પી. ઓઇલ એક્સ્ટ્રેક્શન લિમિટેડ અને કે.એન. ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ દ્વારા મધ્યપ્રદેશ હાઇકોર્ટમાં એમ.પી. નંબર ૫૫૯ અને ૧૪૦૪/૧૯૮૧ તરીકે ક્રમાંકિત રિટ પિટિશનો દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ અને મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય સરકાર વચ્ચે સદર સંસ્થાનોને વાર્ષિક ધોરણે સાલના બીજના નિશ્ચિત જથ્થાના વિતરણ માટેના કરારોને સાલના બીજના વિતરણના મામલે સદર રિટ અરજદારો સામે વિરોધી ભેદભાવનો આક્ષેપ કરીને પડકારવામાં આવ્યા હતા. હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા તારીખ ૨૧.૮.૧૯૮૧ ના હુકમ દ્વારા આવી રિટ પિટિશનો રદ કરવામાં આવી હતી. સદર નિર્ણય એ.આઇ.આર. ૧૯૮૨ એમ.પી. ૧ માં અહેવાલ થયેલ છે. સદર નિર્ણય

સામે, બંને રિટ અરજદારોએ આ સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ પિટિશનો દાખલ કરી જેમાં સી.એ. નંબર ૨૯૯૪ અને ૨૨૯૫/૧૯૮૨ માં લીવ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. તારીખ ૫.૫.૧૯૮૨ અને ૬.૫.૧૯૮૩ ના વચગાળાના હુકમો મુજબ, મધ્યપ્રદેશ રાજ્યે ૧૯૮૨ અને ૧૯૮૩ માં સદર અપીલકર્તાઓ એટલે કે એમ.પી. ઓઇલ એક્સ્ટ્રેક્શન લિમિટેડ અને કે.એન. ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પૈકી દરેકની તરફેણમાં ૫૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજનો પુરવઠો પૂરો પાડવો પડ્યો હતો. મેસર્સ બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડને સદર વર્ષોમાં સાલના બીજનો કરારબદ્ધ જથ્થો મળ્યો ન હતો. જો કે, એવું જણાય છે કે બે પ્રસંગોએ સદર વચગાળાના હુકમો મેળવ્યા પછી, બંને અપીલકર્તાઓએ સી.એ. નંબર ૨૯૯૪ અને ૨૯૯૫/૧૯૮૨ પાછી ખેંચી લીધી અને સદર અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો અને હાઇકોર્ટનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અંતિમ બન્યો. અહીં એ જણાવી શકાય કે એમ.પી. રાજ્ય સરકાર દ્વારા બે અલગ–અલગ કરારો હેઠળ, બંને અપીલકર્તાઓ એટલે કે એમ.પી. ઓઇલ એક્સ્ટ્રેક્શન અને કે.એન. ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝને તેમની તરફેણમાં ૧૩ થી ૧૭ સાલના બીજ ઉત્પન્ન કરતા જંગલ એકમોનું અનામત મળ્યું હતું. જંગલોના આવા અનામતને હાઇકોર્ટ સમક્ષ એમ.પી. નંબર ૨૬૧ અને ૨૬૬/૧૯૮૦ માં પડકારવામાં આવ્યું હતું અને તારીખ ૨૫.૯.૧૯૮૦ ના ચુકાદા દ્વારા એમ.પી. હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે રિટ પિટિશનો ગ્રાહ્ય રાખી અને અપીલકર્તાઓની તરફેણમાં જંગલોના અનામત માટેના સદર કરારને રદ કર્યો. વર્ષ ૧૯૮૩

દરમિયાન, બંને અપીલકર્તાઓ ૧૨ વર્ષની મુદત માટે રાજ્ય સરકાર પાસેથી તારીખ ૧૨.૧૨.૧૯૮૩ ના બે અલગ પરંતુ સરખા કરારો હેઠળ વાર્ષિક ૭૫૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજનું અનામત અને ફાળવણી ફરીથી મેળવવામાં સફળ રહ્યા. આવા કરારોને મેસર્સ જનરલ ફૂડ્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ દ્વારા એમ.પી. હાઈકોર્ટ સમક્ષ એમ.પી. નંબર ૧૩૬૪/૧૯૬૪ માં પડકારવામાં આવ્યા હતા. હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે તારીખ ૧૧.૬.૧૯૮૫ ના હુકમ દ્વારા બંને અપીલકર્તાઓની તરફેણમાં કરવામાં આવેલા સદર કરારો રદ કર્યા. અહીં એ દર્શાવી શકાય કે સદર કરારો હાઈકોર્ટ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યા તે પહેલાં, અપીલકર્તાઓને સદર અમાન્ય કરારોની શરતો મુજબ વર્ષ ૧૯૮૪ અને ૧૯૮૫ માટે વાર્ષિક ૭૫૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજ મળ્યા હતા. સામાવાળા બસ્તર ઓઈલ મિલ્સ અને મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડને તેમની તરફેણમાં કરાયેલા કરારોની શરતો મુજબ તેમને મળવાપાત્ર સાલના બીજનો ઘણો ઓછો જથ્થો મળ્યો હતો.

બંને અપીલકર્તાઓએ હાઈકોર્ટના સદર તારીખ ૧૧.૬.૧૯૮૫ ના ચુકાદાને સવાલ ઉઠાવતા આ સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ પિટિશનો દાખલ કરી. આવી લીવ પિટિશનોનો આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૧૦.૪.૧૯૮૬ ના હુકમ દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો જે એ.આઈ.આર. (૧૯૮૬) એસ.સી. ૧૯૨૭ માં અહેવાલ થયેલ છે. સદર હુકમ દ્વારા, આ સુપ્રિમ કોર્ટે ૧૯૭૭ ની ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય સરકાર દ્વારા પસંદ કરાયેલા

ચાર એકમો પૈકી બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ અને મેસર્સ એલાઇડ ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ અને મેસર્સ એમ.પી. ગ્લાયકેમ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની તરફેણમાં સાલના બીજની ફાળવણી અને અનામતને માન્ય રાખ્યું. એવું જણાય છે કે આવા તમામ નિષ્ફળ પ્રયાસો પછી પણ, અપીલકર્તાઓએ સરકાર પાસેથી સાલના બીજની ફાળવણી મેળવવાના તેમના પ્રયાસો છોડ્યા ન હતા. ૧૯૮૬ માં; બંને અપીલકર્તાઓએ એમ.પી. નંબર ૬૪૫ અને ૬૪૪/૧૯૯૬ તરીકે બે અલગ પરંતુ સરખી રિટ પિટિશનો દાખલ કરીને મેસર્સ એમ.પી. ગ્લાયકેમ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની તરફેણમાં ૧૦,૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના અનામત અને ફાળવણીને પડકાર્યા, જે ૧૯૭૭ ની ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ પણ પસંદ કરવામાં આવી હતી. આવી રિટ પિટિશનો પણ હાઈકોર્ટ દ્વારા તારીખ ૬.૫.૧૯૮૬ ના હુકમ દ્વારા રદ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, સામાવાળાઓ મેસર્સ બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડની તરફેણમાં લીઝના નવીકરણને નવા લીઝ તરીકે ગણાવીને પડકારતા અને સામાવાળાઓને પૂરા પાડવામાં આવનાર સાલના બીજ માટે ચૂકવવાની થતી રોયલ્ટીના નિર્ધારણને પણ પડકારતા બંને અપીલકર્તાઓ દ્વારા ફરીથી રિટ પિટિશનો દાખલ કરવામાં આવી હતી. આવી રિટ પિટિશનો પણ મધ્યપ્રદેશ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા રદ કરવામાં આવી છે અને હાલની અપીલો સદર રિટ પિટિશનોમાં પસાર કરવામાં આવેલા હાઈકોર્ટના નિર્ણય સામેની છે.

અપીલકર્તાઓ કે.એન. ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સિલ શ્રી સંઘીએ રજૂઆત કરી છે કે અપીલકર્તાએ ૧૯૬૬ માં કાચા માલ તરીકે ચોખાની કુશકીનો ઉપયોગ કરીને તેમનો પહેલો સોલ્વન્ટ એક્સ્ટ્રેક્શન પ્લાન્ટ સ્થાપ્યો હતો. અપીલકર્તાએ સાલના બીજના પ્રોસેસિંગ માટે તેમના પ્લાન્ટમાં યોગ્ય ફેરફારો કર્યા અને રાજ્ય સરકારના તારીખ ૨૪.૧.૧૯૭૦ ના પત્ર દ્વારા સાલના બીજ ઉપલબ્ધ હોવાની ખાતરીના આધારે સાલના બીજના નિષ્કર્ષણ માટે નવો પ્લાન્ટ પણ સ્થાપ્યો, જેની અસર નીચે મુજબ હતી:

"આસપાસના વિસ્તારમાં સાલના બીજ મોટી માત્રામાં ઉપલબ્ધ હોવાથી, જો તમારા પ્લાન્ટની કોઈ વધારાની ક્ષમતા હોય, તો હાલના પ્લાન્ટમાં ફેરફાર કર્યા પછી તેનો ઉપયોગ કરવો."

અપીલકર્તાઓ ૧૯૭૩ થી તેમના સોલ્વન્ટ એક્સ્ટ્રેક્શન પ્લાન્ટમાં વારાફરતી કાચા માલ તરીકે સાલના બીજ અને ચોખાની કુશકીનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે. સાલના બીજની ઉપલબ્ધતા મોસમી અને મર્યાદિત હોવાથી, કોઈ પણ સોલ્વન્ટ પ્લાન્ટ તેનો વ્યવસાય ચલાવવા માટે સંપૂર્ણપણે સાલના બીજ પર આધાર રાખી શકે નહીં.

શ્રી સંઘીએ દલીલ કરી છે કે ૧૯૭૭ માં એમ.પી. સરકાર દ્વારા ઘડવામાં આવેલી ઔદ્યોગિક નીતિમાં નવા એકમો તેમજ હાલના જૂના એકમોને સાલના બીજનો પુરવઠો પૂરો પાડવાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી. હાઇકોર્ટે તેના નિર્ણયમાં એ.આઇ.આર. (૧૯૮૨) એમ.પી. ૧ પેજ ૩ પર આવી સ્થિતિની નોંધ લીધી છે. સદર ઔદ્યોગિક નીતિમાં એવું પણ નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે નવા એકમોને ૫ થી ૧૦ વર્ષના સમયગાળા માટે પ્રારંભિક સમયગાળા દરમિયાન છૂટછાટો સાથે તેમના પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ. આવી હકીકતની નોંધ હાઇકોર્ટે તેના નિર્ણયમાં એ.આઇ.આર. (૧૯૮૨) એમ.પી. ૧ પેજ ૨ પર પણ લીધી છે. શ્રી સંઘીએ રજૂઆત કરી છે કે સદર ઔદ્યોગિક નીતિ નિષ્ણાત સમિતિના એવા નિષ્કર્ષના આધારે ઘડવામાં આવી હતી કે અંદાજિત વાર્ષિક સાલના બીજની ક્ષમતા ૧૦ લાખ એમ.ટી. થી વધુ છે. સદર ઔદ્યોગિક નીતિમાં ૧૯૮૧ માં સાલ ઉદ્યોગ અને બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ માટે નવા એકમો તરીકે અનામત રાખીને અને વધારાનો જથ્થો હરાજીમાં વેચવા માટે સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી સંઘીએ વધુમાં દલીલ કરી છે કે દર્શાવ્યા મુજબ નિષ્ણાત સમિતિના નિષ્કર્ષના આધારે ૧૦,૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના પુરવઠા માટે બસ્તર ઓઇલ અને સાલ ઉદ્યોગની તરફેણમાં કરારો વર્ષ ૧૯૭૯ માં કરવામાં આવ્યા હતા. બંને કરારો ૧૨ વર્ષના સમયગાળા માટે અમલમાં રહેવાના હતા. શ્રી સંઘીએ

રજૂઆત કરી છે કે રાજ્ય સરકારના અંદાજ મુજબ વર્ષ દીઠ સરેરાશ ઉપજ આશરે ૬૦,૦૦૦ એમ.ટી. છે. રાજ્ય સરકારની પ્રતિબદ્ધતાઓને પૂર્ણ કર્યા પછી, ઉપલબ્ધ વધારાનો જથ્થો માત્ર ૩૭,૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના વિસ્તારમાં હતો. એમ.પી. રાજ્યમાં વર્ષ ૧૯૯૦ અને ૧૯૯૧ માટે સાલના બીજની વાર્ષિક ઉપજ અનુક્રમે ૪૭૬૮ એમ.ટી. અને ૧૯૦૮૦૯ એમ.ટી. હોવા છતાં, રાજ્ય સરકારે બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડ સાથે સૌથી વધુ પ્રિય પાત્ર હોય તેવા ઔદ્યોગિક સંસ્થાનો તરીકે વ્યવહાર કર્યો અને ૧૯૯૧ થી અમલમાં આવે તે રીતે વધુ ૧૨ વર્ષના સમયગાળા માટે નવા કરારો કર્યા. કરારોમાં આગળના નવીકરણ માટેની જોગવાઈઓ છે. બસ્તર ઓઇલ મિલ્સના કિસ્સામાં જથ્થો વધારીને ૨૦,૦૦૦ એમ.ટી. કરવામાં આવ્યો હતો જ્યારે સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડના કિસ્સામાં જથ્થો ૧૦,૦૦૦ એમ.ટી. નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી સંઘીએ દલીલ કરી છે કે બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ સાથેના આવા નવા કરારોના પરિણામે, રાજ્ય સરકાર હવે નીચે મુજબની રીતે એમ.પી. રાજ્યમાં ઉગાડવામાં આવતા સાલના બીજનો વાર્ષિક પુરવઠો પૂરો પાડવા માટે બંધાયેલી છે:

(૧) બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ — ૨૦,૦૦૦ એમ.ટી.

(૨) સાલ ઉદ્યોગ	—	૧૦,૦૦૦ એમ.ટી.
(૩) એલાઈડ ઓઈલ મિલ્સ	—	૧૦,૦૦૦ એમ.ટી.
(૪) એમ.પી. ગ્લાયકેમ	—	૧૦,૦૦૦ એમ.ટી.
કુલ	—	૫૦,૦૦૦ એમ.ટી.

શ્રી સંઘીએ દલીલ કરી છે કે રાજ્ય સરકાર ૧૯૯૧ માં સાલના બીજની ઉપલબ્ધતાથી સંપૂર્ણપણે વાકેફ હોવા છતાં, જે માત્ર ૧૯૮૦૯ એમ.ટી. હતી, નવા એકમોને ૫૦,૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજનો પુરવઠો પૂરો પાડવા માટે નવા કરારો કરીને રાજ્યના માત્ર થોડા ઔદ્યોગિક એકમો સાથે ખૂબ જ પક્ષપાતી વ્યવહાર કરવામાં દુર્ભાવનાપૂર્વક વર્તી હતી. આવી કાર્યવાહી અપીલકર્તાઓ સહિત મધ્યપ્રદેશ રાજ્યમાં કાર્યરત અન્ય એકમોને વિતરણ માટે સાલના બીજ ઉપલબ્ધ ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે ઈરાદાપૂર્વકની વિરોધી કાર્યવાહી સમાન છે. આવો વિરોધી ભેદભાવ સ્પષ્ટપણે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદો ૧૪ અને ૧૯નો ભંગ કરનાર છે.

શ્રી સંઘીએ વધુમાં દલીલ કરી છે કે રાજ્યમાં કાર્યરત અન્ય ઔદ્યોગિક એકમોની જરૂરિયાતો પ્રત્યે સંપૂર્ણપણે અજાણ રહેવાનું કોઈ ભૌતિક કારણ નથી, જેમને તેમના એકમો માટે સાલના બીજની પણ જરૂર છે. જૂના એકમોની

જરૂરિયાતને આ માનનીય કોર્ટે માન્ય રાખી હતી જ્યારે તેણે તારીખ ૬.૫.૧૯૮૨ ના વચગાળાના હુકમ દ્વારા રાજ્ય સરકારને બંને અપીલકર્તાઓને ૫૦૦૦ એમ.ટી. ફાળવવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. ૧૦.૪.૧૯૮૬ ના રોજ આ કોર્ટ દ્વારા અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો અને જૂના એકમો વચ્ચે સાલના બીજના વિતરણનો આધાર નક્કી કરવા માટે બાબતો એમ.પી. હાઈકોર્ટને રિમાન્ડ કરવામાં આવી હતી. રિમાન્ડ પર, હાઈકોર્ટે તારીખ ૧૮.૧૦.૮૯ ના હુકમ દ્વારા ઠેરવ્યું કે વધારાનો જથ્થો જૂના એકમો વચ્ચે તેમની ક્ષમતાના આધારે વહેંચવામાં આવશે. વિરોધી ભેદભાવને કાયમી બનાવવા માટે, રાજ્ય સરકારે નવા કરારો કર્યા જેથી અપીલકર્તાઓ જેવા જૂના એકમોને વહેંચવા માટે કોઈ વધારાનો જથ્થો બચે નહીં.

શ્રી સંઘીએ એવી દલીલ પણ કરી છે કે અપીલકર્તાઓ જેવા જૂના એકમો માટે સાલના બીજની જરૂરિયાતથી રાજ્ય સરકાર સંપૂર્ણપણે વાકેફ હતી. વાસ્તવમાં, સરકાર પાસેથી સાલના બીજનો નિયમિત પુરવઠો ન મળવાની અપીલકર્તાઓની મુશ્કેલીને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્ય સરકારે ૧૨ વર્ષ માટે દર વર્ષે ૭૫૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના પુરવઠા માટે ૧૯૮૩ માં અપીલકર્તાઓ સાથે કરારો કર્યા હતા. કમનસીબે જૂના એકમોને કોઈ છૂટછાટો આપવાનું કોઈ વાજબીપણું નથી તેવા નિષ્કર્ષ પર હાઈકોર્ટ દ્વારા આવા કરારો રદ કરવામાં આવ્યા હતા.

શ્રી સંઘીએ રજૂઆત કરી છે કે ૧૯૭૭ ની ઔદ્યોગિક નીતિમાં પણ, રાજ્ય સરકારે અપીલકર્તાઓ જેવા જૂના એકમો દ્વારા સાલના બીજની જરૂરિયાતને માન્ય રાખી હતી અને ઔદ્યોગિક નીતિમાં સ્પષ્ટપણે શરત રાખવામાં આવી હતી કે જૂના અને નવા બંને એકમોને સાલના બીજ ઉપલબ્ધ કરાવવા જોઈએ. ૧૯૮૧ માં પણ જ્યારે ૧૯૮૧ ની જૂની નીતિમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો ત્યારે એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડને સાલના બીજની ૧૦,૦૦૦ એમ.ટી. ની વાર્ષિક ફાળવણી પૂરી કર્યા પછી, વધારાનો જથ્થો જૂના એકમોને ફાળવવો જોઈએ. રાજ્યમાં સાલના બીજની વાસ્તવિક ઉપબ્ધતાને ધ્યાનમાં રાખીને, અને જૂના એકમો દ્વારા સાલના બીજની જરૂરિયાતને માન્ય રાખ્યા પછી અને ૧૯૮૧ ની ઔદ્યોગિક નીતિમાં આવી જરૂરિયાતનો સ્વીકાર કર્યા પછી, ૧૯૯૧ માં બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડની તરફેણમાં નવા કરારો સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય અને દુર્ભાવનાપૂર્ણ અને ગેરકાયદેસર છે જે રાજ્યમાં કાર્યરત અન્ય ઔદ્યોગિક એકમોને સાલના બીજના વિતરણના મામલે ભેદભાવપૂર્ણ કાર્યવાહી દ્વારા ગેરવાજબીપણું અને સત્તાના દુરુપયોગથી દૂષિત છે.

શ્રી સંઘીએ વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ (પ્રાઈવેટ) લિમિટેડને ૧૯૭૯ થી ૧૨ વર્ષના સમયગાળા માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સાલના બીજના સુનિશ્ચિત પુરવઠાના માધ્યમથી એવા ધોરણે

પ્રાથમિકતાનો વ્યવહાર મળ્યો કે સદર સંસ્થાનો નવા એકમો હતા અને રાજ્ય દ્વારા થોડા સમય માટે વિશિષ્ટ રક્ષણ માટે હકદાર હતા. પરંતુ ૧૨ વર્ષ પછી, સદર બંને એકમોને પ્રાથમિકતાનો વ્યવહાર મેળવવાના હેતુ માટે હવે નવા એકમો તરીકે ગણી શકાય નહીં. તેથી, વર્તમાન સમયે, રાજ્યના તમામ એકમોને સમાન ગણવા જોઈએ અને સદર એકમોની તરફેણમાં ૧૯૯૧ ના કરારોને સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય અને ગેરકાયદેસર ગણવા જોઈએ અને રદ કરવા જોઈએ.

શ્રી સંઘીએ દલીલ કરી છે કે સદર એકમો સાથે ૧૨ વર્ષ માટે ૧૯૭૯ ના કરારોમાં નવીકરણ માટેની કલમ હતી. ૧૯૯૧ ના નવા કરારોમાં પણ નવીકરણ માટેની કલમ છે. પરિણામ એ છે કે અન્ય એકમોને સંપૂર્ણપણે બાદ કરીને સદર એકમોની તરફેણમાં શાશ્વતપણે સાલના બીજનો સુનિશ્ચિત પુરવઠો રહ્યો છે. શ્રી સંઘીએ રજૂઆત કરી છે કે આવા ભેદભાવપૂર્ણ વ્યવહાર માટે કોઈ મજબૂત અને માન્ય કારણ વગર રાજ્ય સરકારને રાજ્યના કેટલાક એકમો સાથે અન્ય કરતા વધુ અનુકૂળ વ્યવહાર કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. કાયદો સુસ્થાપિત છે કે લાભ આપવાના મામલે, રાજ્ય સરકાર ન્યાયી અને વાજબી રીતે વર્તવા માટે બંધાયેલી છે અને કેટલાક એકમો સામે વિરોધી ભેદભાવનો આશરો લઈ શકતી નથી અને અન્ય કેટલાક એકમો સાથે અયોગ્ય પક્ષપાત કરી શકતી નથી જ્યારે તમામ એકમોને જૂના એકમો તરીકે ગણવા જોઈએ અને તેથી સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવે છે.

શ્રી સંઘીએ એવી દલીલ પણ કરી છે કે સદર સામાવાળાઓ દ્વારા ચૂકવવાની થતી રોયલ્ટીના મામલે પણ ખુલ્લો પક્ષપાત થયો છે. વાદગ્રસ્ત કરાર હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા સપ્લાય કરવાના સાલના બીજ માટે સદર સામાવાળાઓ દ્વારા ચૂકવવાની થતી રોયલ્ટી સાવ નહિવત છે અને સાલના બીજની હરાજીની કિંમત કરતાં ઘણી ઓછી છે. સદર સામાવાળાઓ દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર આવી નજીવી રોયલ્ટીને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાવાળાઓને માત્ર રાજ્ય સરકાર પાસેથી સાલના બીજનો સુનિશ્ચિત પુરવઠો જ મળી રહ્યો નથી પરંતુ તેઓને આવો પુરવઠો લગભગ સાવ મફતના ભાવે મળી રહ્યો છે. પરિણામે, અપીલકર્તાઓ રાજ્ય સરકારના સદર પ્રિય પાત્ર તરફથી ગેરવાજબી સ્પર્ધાનો સામનો કરી રહ્યા છે. તેથી, શ્રી સંઘીએ રજૂઆત કરી છે કે અપીલો ગ્રાહ્ય રાખવી જોઈએ અને સદર સામાવાળાઓની તરફેણમાં વાદગ્રસ્ત કરારો રદ કરવા જોઈએ. આ સુપ્રિમ કોર્ટે મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય સરકારને તેમની ઉત્પાદન ક્ષમતા અને વાસ્તવિક વાર્ષિક જરૂરિયાત સંદર્ભે પ્રમાણસર ધોરણે તેમના એકમો માટે સાલના બીજની જરૂરિયાત ધરાવતા તમામ અસ્તિત્વ ધરાવતા એકમોને સાલના બીજ વહેંચવા માટે નિર્દેશ આપવો જોઈએ.

અપીલકર્તા એમ.પી. ઓઇલ એક્સ્ટ્રેક્શન લિમિટેડ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સિલ શ્રી કાલેએ શ્રી સંઘીની રજૂઆતોને સમર્થન આપ્યું છે. શ્રી કાલેએ દલીલ કરી છે કે વાદગ્રસ્ત કરારો દ્વારા, રાજ્ય સરકારે કોઈ ટેન્ડર

આમંત્રિત કર્યા વિના અને અપીલકર્તા તેની ઉત્પાદક પ્રવૃત્તિ માટે સાલના બીજની ખૂબ જરૂરિયાત ધરાવતો હોવા છતાં અને તેણે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ખાતરી આપ્યા મુજબ મધ્યપ્રદેશ રાજ્યમાં સાલના બીજની ઉપલબ્ધતાના સંદર્ભમાં આર્થિક ક્ષમતા તપાસ્યા પછી ઘણા સમય પહેલા એક્સ્ટ્રેક્શન પ્લાન્ટ સ્થાપ્યો હોવા છતાં, સરકાર પાસેથી સાલના બીજની કોઈ ફાળવણી મેળવવામાંથી અપીલકર્તાને બાકાત રાખીને સદર સામાવાળાઓને લાભ આપ્યો છે. શ્રી કાલેએ રજૂઆત કરી છે કે અપીલકર્તાનો એક્સ્ટ્રેક્શન પ્લાન્ટ ૧૯૭૪ માં શરૂ થયો ત્યારથી અપીલકર્તા સાલના બીજનો ઉપયોગ કરી રહ્યો છે.

શ્રી કાલેએ રજૂઆત કરી છે કે સાલના બીજ એ એમ.પી. માં સરકારી જંગલોમાં ઉગતી મોસમી કુદરતી જંગલ પેદાશ છે. સાલના બીજનું ઉત્પાદન વર્ષાનુવર્ષ બદલાય છે. સરકારની ગણતરી મુજબ, ૧૯૮૫ થી ૧૯૯૧ સુધીના છેલ્લા સાત વર્ષથી સાલના બીજની સરેરાશ ઉપજ ૩૬૯૫૦ એમ.ટી. છે.

જો ૧૯૭૪ થી ૧૯૯૦ એટલે કે ૧૮ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન સાલના બીજના સરેરાશ ઉત્પાદનને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો તે ૪૦૬૦૦ એમ.ટી. થાય છે. જંગલ પેદાશ તરીકે સાલના બીજને એમ.પી. વનોપજ (વ્યાપાર વિનિયમન) અધિનિયમ, ૧૯૬૯ હેઠળ મે ૫, ૧૯૭૫ થી અમલમાં આવે તે રીતે રાજ્ય સરકારના એકાધિકાર હેઠળ લાવવામાં આવ્યા હતા. ૧૯૭૫ પછી,

અપીલકર્તાનો પ્લાન્ટ અને અન્ય અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટ કાચા માલ તરીકે સાલના બીજના પુરવઠા માટે એમ.પી. રાજ્ય સરકાર પર સંપૂર્ણપણે આધારિત હતા. સાલના બીજ હરાજી દ્વારા અથવા ટેન્ડર આમંત્રિત કરીને વેચવામાં આવતા હતા. સાલના બીજમાં રહેલા તેલના અંશનો ઉપયોગ તેલ કાઢવા માટે કાચા માલ તરીકે થતો હતો. સાલના બીજનું એકત્રીકરણ જંગલ વિસ્તારમાં રહેતા આદિવાસીઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને એકત્રીકરણની મોસમ મેના ૩જા અઠવાડિયાથી ચોમાસાની શરૂઆત સુધીની હોય છે.

શ્રી કાલેએ એવું પણ રજૂ કર્યું છે કે એમ.પી. રાજ્ય સરકારે ૧૯૭૮ માં "જંગલ આધારિત ઉદ્યોગો માટે કાચા માલની નીતિ" તરીકે ઓળખાતી વિગતવાર નીતિ ઘડી હતી. ઔદ્યોગિક નીતિનો મૂળભૂત ઉદ્દેશ્ય રોજગાર લક્ષી હોય તેવા ઉદ્યોગોને કાચા માલનો સુનિશ્ચિત પુરવઠો પૂરો પાડવાનો હતો. સદર નીતિમાં રાજ્યની અંદર સ્થાપિત ઔદ્યોગિક એકમોને સુનિશ્ચિત પુરવઠો પૂરો પાડવાની અને રાજ્યની બહાર તેનો નિકાલ રોકવાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી. ૧૯૭૮ ની નીતિ રાજ્યની અંદર જંગલ સંસાધનોના મહત્તમ ઉપયોગ માટે બનાવવામાં આવી હતી અને પછાત કે અન્ય કોઈ ચોક્કસ વિસ્તારના ઔદ્યોગિકીકરણ વિશે વાત કરતી ન હતી.

શ્રી કાલેએ વધુમાં દલીલ કરી છે કે રાજ્ય સરકારે ૧૨ વર્ષના સમયગાળા માટે વાર્ષિક ૧૦૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના પુરવઠાની ખાતરી પર એક્સ્ટ્રેક્શન પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે અરજીઓ આમંત્રિત કરી હતી. આવા આમંત્રણને અનુસરીને, ૧૯૭૯ માં નીચે મુજબના બે કરારો કરવામાં આવ્યા હતા:

(૧) મેસર્સ બસ્તર ઓઇલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડની તરફેણમાં કરાર જેનો પ્લાન્ટ ૫.૧૦.૧૯૭૯ ના રોજ જગદલપુરમાં આવેલો છે.

(૨) મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડની તરફેણમાં ઓગસ્ટ ૩૦, ૧૯૭૯ ના રોજ કરાર. તેનો પ્લાન્ટ રાયપુરના ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટમાં આવેલો હતો.

રોયલ્ટીનો દર અનુક્રમે રૂ. ૩૦૦ અને દર પ્રતિ એમ.ટી. રૂ. ૩૧૨.૫૦ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો.

રાજ્ય સરકારે ૧૨ વર્ષના સમયગાળા માટે વાર્ષિક ૧૦૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના પુરવઠાની આવી જ ખાતરીના આધારે ત્રણ એક્સ્ટ્રેક્શન પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે સાહસિકો પાસેથી અરજીઓ આમંત્રિત કરી હતી.

શ્રી કાલેએ દલીલ કરી છે કે મેસર્સ સાલ સીડ્સ ઉદ્યોગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ સાથેના બે કરારોને એવી દલીલ કરીને પડકારવામાં આવ્યા હતા કે બે કરારોના પરિણામે અપીલકર્તા સામે ભેદભાવ થયો છે કારણ કે અપીલકર્તાના પ્લાન્ટ સહિતના અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટ માટે કોઈ સાલના બીજ બચશે નહીં કારણ કે સાલના બીજની સરેરાશ વાર્ષિક ઉપજ માત્ર ૫૪૦૦૦ એમ.ટી. હતી. જો કે, આવી રિટ પિટિશનો હાઇકોર્ટ દ્વારા અન્ય બાબતોની સાથે એવા નિષ્કર્ષ પર રદ કરવામાં આવી હતી કે જૂના પ્લાન્ટ (અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટ) અને નવા પ્લાન્ટ વચ્ચેનું વર્ગીકરણ યોગ્ય હતું. અન્ય અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટને ફાળવણી માટે કોઈ સાલના બીજ બચશે નહીં તેવી અપીલકર્તાની દલીલને એવા આધારે નકારવામાં આવી હતી કે ઔદ્યોગિક નીતિ પરની સમિતિના અહેવાલ મુજબ રાજ્યમાં સાલના બીજનું અંદાજિત ઉત્પાદન એક લાખ એમ.ટી. જેટલું હતું. અપીલકર્તાએ હાઇકોર્ટના સદર નિર્ણય સામે આ સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન દાખલ કરી અને મે, ૧૯૮૨ માં રૂ. ૬૩૦ પ્રતિ એમ.ટી. ના રોયલ્ટી દરે ૫૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજનો પુરવઠો મેળવવા આ સુપ્રિમ કોર્ટ પાસેથી વચગાળાના હુકમો મેળવ્યા. કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, એમ.પી. રાજ્ય સરકારે મે ૯, ૧૯૮૩ ના રોજ બીજી નીતિ ઘડી. સદર નીતિ હેઠળ, સાલના બીજના ૨૦૦૦૦ એમ.ટી. ના અંદાજિત વધારાના જથ્થાને છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન સાલના બીજના તેમના વપરાશના પ્રમાણમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટ વચ્ચે વહેંચવાનો હતો. સદર નીતિ

અનુસાર, ૧૨ વર્ષના સમયગાળા માટે અપીલકર્તાને રૂ. ૭૫૦ પ્રતિ એમ.ટી. ના રોયલ્ટી દરે ૭૫૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના પુરવઠા માટે ડિસેમ્બર, ૧૯૮૩ માં રાજ્ય સરકાર અને અપીલકર્તા વચ્ચે કરાર કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, આવો કરાર ઈન્દોરના મેસર્સ જનરલ ફૂડ્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ દ્વારા અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટ વચ્ચે ભેદભાવના આધારે પડકારવામાં આવ્યો હતો. હાઈકોર્ટે સદર કરાર રદ કર્યો. હાઈકોર્ટે અસ્તિત્વ ધરાવતા એકમોને તેમની ક્ષમતાના પ્રમાણમાં સાલના બીજના વધારાના જથ્થાના વિતરણ માટે નિર્દેશ આપ્યો. હાઈકોર્ટે એવું પણ ઠેરવ્યું કે રૂ. ૭૫૦ પ્રતિ એમ.ટી. નો રોયલ્ટી દર રાહત દર હતો. હાઈકોર્ટના આવા નિર્ણયને અપીલકર્તા દ્વારા આ સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો અને મામલો હાઈકોર્ટને રિમાન્ડ કરવામાં આવ્યો હતો અને ઓક્ટોબર ૧૮, ૧૯૮૯ ના રોજ હાઈકોર્ટ દ્વારા આખરે તેનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો. હાઈકોર્ટે અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટને સાલના બીજનું સમાન વિતરણ કરવા માટે નિર્દેશ આપ્યો. હાઈકોર્ટે નોંધ્યું હતું કે રાજ્યના એકાધિકારના કારણે ખુલ્લા બજારમાં ઓછો પુરવઠો અને ગેરઉપલબ્ધતા સાથે જોડાયેલી સાલના બીજની માંગમાં સખત વધારાના પરિણામે ઔદ્યોગિક એકમો વચ્ચે તીવ્ર સ્પર્ધા થઈ હતી.

શ્રી કાલેએ રજૂઆત કરી છે કે સાલના બીજના બજાર ભાવમાં બે ઘટકો છે, એટલે કે રોયલ્ટી અને એકત્રીકરણ ખર્ચ. ૧૯૭૯ માં, રોયલ્ટીનો દર રૂ. ૩૦૦ પ્રતિ એમ.ટી. હતો અને આવો દર રાહત દર હતો. ૧૯૮૩ માં, રોયલ્ટીનો દર રૂ.

૭૫૦ પ્રતિ એમ.ટી. હતો અને અપીલકર્તાની તરફેણમાં સપ્ટેમ્બર ૧૨, ૧૯૮૩ ના કરારમાં, રોયલ્ટીનો દર રૂ. ૭૫૦ પ્રતિ એમ.ટી. નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૯૮૩ માં અપીલકર્તા એલાઇડ ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની તરફેણમાં કરારમાં, રોયલ્ટીનો દર રાજ્ય સરકાર દ્વારા નવેમ્બર, ૧૯૮૭ અને નવેમ્બર, ૧૯૮૯ થી બે વર્ષના બ્લોક સમયગાળા માટે રૂ. ૧૦૩૦ નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, આવું નિર્ધારણ રદ કરવામાં આવ્યું હતું કારણ કે મેસર્સ એલાઇડ ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની તરફેણમાં કરારની કલમ ૭ અનુસાર હાઇકોર્ટ દ્વારા મિસ. પિટિશન નંબર ૧૬૫૩/૧૯૮૮ માં કિંમત નક્કી કરવામાં આવી ન હતી. અપીલકર્તાએ ૧૯૮૮ માં ઓગસ્ટ ૨૭, ૧૯૮૮ ના રોજ રૂ. ૨૨૫૦ પ્રતિ એમ.ટી. ના કુલ દરે સાલના બીજ ખરીદવાની ઓફર કરી હતી. રોયલ્ટીનો દર રૂ. ૭૦૦ પ્રતિ એમ.ટી. થાય છે. વર્ષ ૧૯૯૧ માટે અપીલકર્તાએ રૂ. ૧૨૦૦ પ્રતિ એમ.ટી. ના રોયલ્ટી દરે સાલના બીજ ખરીદવાની ઓફર કરી હતી. અપીલકર્તાએ રૂ. ૧૨૨૫ પ્રતિ એમ.ટી. ની રોયલ્ટી પર સાલના બીજ ખરીદવાની ઓફર પણ કરી હતી. શ્રી કાલેએ રજૂઆત કરી છે કે બે વર્ષના સમયગાળા માટે રૂ. ૪૦૦ ના હાસ્યાસ્પદ રીતે ઓછા દરે મેસર્સ બસ્તર ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝની તરફેણમાં રોયલ્ટીના દરનું નિર્ધારણ અને ત્યારબાદ ૫% ના દરે વધારાની શરત સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી, અયોગ્ય અને ભેદભાવપૂર્ણ છે. આવો કરાર રાજ્યની મહેસૂલના હિતની પણ વિરુદ્ધ છે. શ્રી કાલેએ દલીલ કરી છે કે રોયલ્ટીનો આવો ઓછો દર નક્કી કરીને રાજ્યની તિજોરીને કરોડો રૂપિયાનું નુકસાન થયું છે. રોયલ્ટીના દરનું આવું

નિર્ધારણ પોતે જ ગેરવાજબી છે કારણ કે રોયલ્ટીનો દર સાલના બીજના બજારમાં માંગ અને પુરવઠાના દર પર આધાર રાખશે. શ્રી કાલેએ એવું પણ રજૂ કર્યું છે કે તારીખ સપ્ટેમ્બર ૭, ૧૯૯૧ ના વાદગ્રસ્ત કરારના પરિણામે અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટ સામે વિરોધી ભેદભાવ થયો છે. રાજ્ય સરકારે બસ્તર ઓઇલ મિલ્સની તરફેણમાં સાલના બીજનો જથ્થો ૧૦૦૦૦ એમ.ટી. થી વધારીને ૨૦૦૦૦ એમ.ટી. કર્યો છે અને સરખા કરાર દ્વારા રાજ્ય સરકારે સાલ ઉદ્યોગને ૧૦૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજનો પુરવઠો આપવા સંમતિ આપી છે. સદર સાલ ઉદ્યોગ કોઈ પછાત વિસ્તારમાં આવેલ નથી. તે રાયપુરમાં ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટમાં આવેલ છે અને અપીલકર્તાનો એકમ પણ સાલ ઉદ્યોગના એકમની ખૂબ નજીક આવેલ છે.

શ્રી કાલેએ શ્રી સંઘી દ્વારા કરાયેલી દલીલને સમર્થન આપ્યું છે કે બસ્તર ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, મેસર્સ એલાઇડ ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, મેસર્સ એમ.પી. ગ્લાયકેમની તરફેણમાં માંગણીઓ પૂરી કર્યા પછી, અસ્તિત્વ ધરાવતા પ્લાન્ટને વેચવા માટે કોઈ સાલના બીજ બચશે નહીં. શ્રી કાલેએ રજૂઆત કરી છે કે તેથી વાદગ્રસ્ત કરારોના પરિણામે સદર સામાવાળાઓ દ્વારા સાલના બીજ મેળવવાનો એકાધિકાર થયો છે. શ્રી કાલેએ દલીલ કરી છે કે સાલના બીજના પુરવઠાની સ્થિતિથી સંપૂર્ણપણે વાકેફ હોવા છતાં આગળની નવીકરણ કલમ સાથે સામાવાળાઓની તરફેણમાં નવા કરારો કરવામાં ૧૯૯૧ માં કારોબારી કાર્યવાહી

સ્પષ્ટપણે અયોગ્ય છે અને તેના પરિણામે કોઈ યોગ્ય કારણ અને વાજબી આધાર વગર એકાધિકાર થયો છે. શ્રી કાલેએ દલીલ કરી છે કે અપીલકર્તા અને રાજ્યના અન્ય અસ્તિત્વ ધરાવતા એકમો યોગ્ય અને નિષ્પક્ષ રીતે રાજ્ય સરકાર દ્વારા ન્યાયી અને પક્ષપાત વગરની રીતે સાલના બીજના વિતરણ માટે વિચારણા કરવાનો અધિકાર ધરાવે છે. તેથી, તેમણે રજૂઆત કરી છે કે વાદગ્રસ્ત કરારો આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા રદ કરવા જોઈએ અને રાજ્ય સરકારને પ્રમાણસર ધોરણે તમામ અસ્તિત્વ ધરાવતા એકમોને સાલના બીજ વહેંચવા માટે નિર્દેશ આપવો જોઈએ.

સામાવાળા મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સિલ ડો. એ.એમ. સિંઘવીએ અપીલકર્તાઓની રજૂઆતોનો વિરોધ કર્યો છે. ડો. સિંઘવીએ દલીલ કરી છે કે ઉત્પાદન માટે સાલના બીજનો ઉપયોગ કરતા મધ્યપ્રદેશ રાજ્યમાં કાર્યરત ઉદ્યોગોની બે શ્રેણીઓ વચ્ચે મૂળભૂત તફાવત છે એટલે કે જેઓ નવા સાહસિકોને રાજ્યમાં આમંત્રિત કરતી અને સદર એમ.પી. સરકાર દ્વારા પસંદગી કર્યા પછી તેમની સાથે વિશિષ્ટ કરારનું પાલન કરતી વિશિષ્ટ નીતિના આદેશ હેઠળ કરવામાં આવેલા મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય સાથે વિશિષ્ટ કરાર ધરાવે છે, જે બીજી શ્રેણીથી વિપરીત છે જેમાં નીતિ પહેલાં અસ્તિત્વ ધરાવતા મધ્યપ્રદેશ સરકાર દ્વારા પસંદ ન કરાયેલા અને એમ.પી. રાજ્ય સાથે કરાર કે સંવિદાની કોઈ ગોપનીયતા ન ધરાવતા એકમોનો સમાવેશ થાય છે. ઉત્પાદક પ્રવૃત્તિ માટે સાલના બીજના વપરાશકારોનું આવું વિશિષ્ટ

દ્વિઅંગી વર્ગીકરણ એ જ પક્ષકારો વચ્ચે આપેલા સંખ્યાબંધ નિર્ણયોમાં વારંવાર માન્ય રાખવામાં આવ્યું છે અને ન્યાયિક રીતે માન્ય ગણવામાં આવ્યું છે. આ દલીલના સમર્થનમાં, ડો. સિંઘવીએ એમ.પી. ઓઈલ એક્સ્ટ્રેક્શન પ્રાઈવેટ લિમિટેડ રાયપુર અને અન્ય વિ. એમ.પી. રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૨) એમ.પી. ૧; મેસર્સ કે.એન. ઓઈલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ વગેરે વિ. સેક્રેટરી ટુ મિનિસ્ટ્રી ઓફ ફોરેસ્ટ, ભોપાલ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૬) એસ.સી. ૧૯૨૭ પેરા ૪ અને મેસર્સ કે.એન. ઓઈલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ અને અન્ય વગેરે વિ. એમ.પી. રાજ્ય અને અન્ય વગેરે, એ.આઈ.આર. (૧૯૮૬) એસ.સી. ૧૯૨૯ ના નિર્ણયો તરફ આ સુપ્રિમ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું છે. સદર ન્યાયિક ચુકાદાઓએ સ્પષ્ટપણે સાલના બીજના વપરાશકારોનું બે શ્રેણીઓમાં વર્ગીકરણ માન્ય રાખ્યું છે. કોર્ટોએ સામાવાળાઓની તરફેણમાં કરાર તેમજ કરારો ધરાવતા તે એકમોની તરફેણમાં સાલના બીજના વિશિષ્ટ જથ્થાના અનામત અને કરારના પ્રથમ ચાર વર્ષ દરમિયાન આવા એકમો માટે રાહત દરની જોગવાઈને પણ માન્ય રાખી છે. ડો. સિંઘવીએ એવું પણ દલીલ કર્યુ છે કે હાલના કેસમાં પ્રશ્નાસ્પદ આવા કરારો અગાઉની કાર્યવાહીમાં પણ પડકારનો વિષય હતા અને અગાઉની કાર્યવાહીમાં કોર્ટો દ્વારા તપાસ અને નિર્ણય માટે આવ્યા હતા જેણે આખરે નવીકરણની કલમો સહિત સમગ્ર કરારને માન્ય રાખ્યો હતો, તેથી અપીલકર્તાઓ માટે સદર કરાર અને નવીકરણની કલમોને આડકતરી રીતે પડકારવાની કોઈ તક નથી. વાદગ્રસ્ત નિર્ણય દ્વારા, આવા પડકારને હાઈકોર્ટે યોગ્ય રીતે રદ કર્યો છે.

ડો. સિંઘવીએ એવી પણ દલીલ કરી છે કે વાદગ્રસ્ત કરાર અને કરારની કલમો અંગેની તમામ રજૂઆતો માન્ય રાખવામાં આવી છે. તેથી કરારની વિવિધ કલમો સામે વારંવારના પડકારો નકારી કાઢવામાં આવે છે. ડો. સિંઘવીએ એવું પણ રજૂ કર્યુ છે કે જો એવું માની લેવામાં આવે કે કરારની કોઈ કલમની માન્યતા અંગેની ચોક્કસ દલીલ સ્પષ્ટપણે ઉઠાવવામાં આવી ન હતી કે સ્પષ્ટપણે ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હતી, તો પણ તે પછીના તબક્કે આવો દાવો પૂર્વ ન્યાય અને પરોક્ષ પૂર્વ ન્યાય જેવા સિદ્ધાંતો દ્વારા મનાઈ ફરમાવાયેલ અને બાધિત છે. આવી દલીલના સમર્થનમાં, શ્રીમતી સોમાવંતી અને અન્ય વગેરે વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્ય વગેરે, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૩) એસ.સી. ૧૫૧ પેરા ૨૨; યુ.પી. રાજ્ય વિ. નવાબ હુસૈન, એ.આઇ.આર. (૧૯૭૭) એસ.સી. ૧૬૮૦ પેરા ૮; મોહમ્મદ અયૂબ ખાન વિ. કમિશનર ઓફ પોલીસ, મદ્રાસ અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૫) એસ.સી. ૧૬૨૩ અને નારાયણરાવ વિ. રાજ્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૧) બોમ્બે ૨૭૧ પેરા ૧૩, ૧૫ = (૧૯૭૩) એસ.સી. ૯૭૩ પેરા ૧૦ માં આ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

ડો. સિંઘવીએ એવું પણ રજૂ કર્યુ છે કે નવીકરણની કલમ કરારનો ભાગ હોવાના કારણે તેને જરૂરી ધોરણે માન્ય રાખવામાં આવી હોવાથી અને કરારને ક્રમિક કાર્યવાહીમાં માન્ય રાખવામાં આવ્યો હોવાથી, હાલનો કેસ પોતે

નવીકરણની કલમની માન્યતા સંબંધિત અનુચ્છેદ ૧૪ નો કોઈ મુદ્દો ઉપસ્થિત કરતો નથી. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે વધુમાં વધુ, અપીલકર્તાઓના કેસને સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૧ માં નવીકરણના વાસ્તવિક વિવેકાધીન કાર્ય સામે એટલે કે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ અથવા વહીવટી કાર્યવાહીની ન્યાયિક સમીક્ષાના સામાન્ય કાયદાના સિદ્ધાંતો હેઠળના પડકાર કરતાં વધુ કહી શકાય નહીં.

ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે તેમના પ્લાન્ટમાં સાલના બીજનો વપરાશ કરતા એકમોની બે શ્રેણીઓમાં મૂળભૂત તફાવતના સંદર્ભમાં આવા પડકાર પર વિચાર કરવો જોઈએ અને તફાવતો અગાઉથી માન્ય રાખવામાં આવ્યા છે. નવીકરણની કલમ સહિત કરારની માન્યતા પોતે ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા બંધનકર્તા તરીકે માન્ય રાખવામાં આવી હોવાથી, નવીકરણની સત્તાના વાસ્તવિક અમલને ગેરવાજબી ગણી શકાય નહીં કારણ કે આવી નવીકરણ કલમ એ રક્ષણને અમલમાં મૂકવા માટે અનિવાર્યપણે જરૂરી અને અનિવાર્ય હતી જેના માટે કરાર કરવામાં આવ્યો છે. ડો. સિંઘવીએ દલીલ કરી છે કે જ્યાં સુધી અસંગત વિચારણાઓ અથવા વિકૃત કે ગેરવાજબી માપદંડોનો આશરો લઈને વહીવટી વિવેકાધિકારના ભંગ દર્શાવતી સાર્થકતા અને ભૌતિક હકીકતો અને સંજોગો અપીલકર્તાઓ દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, વહીવટી વિવેકાધિકારના આવા અમલને અમાન્ય કરી શકાય નહીં. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે નવીકરણની વાસ્તવિક સત્તાના અમલને દૂષિત કરતી આવી

કોઈ હકીકત, દૂરથી પણ, દર્શાવવામાં અપીલકર્તાઓ નિષ્ફળ રહ્યા છે. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે વહીવટી વિવેકાધિકાર અને ન્યાયિક સમીક્ષાના સિદ્ધાંતો આ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયોમાં બિયરિયમ કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. કંપની લો બોર્ડ અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૬૭) એસ.સી. ૨૯૫; સી.આઇ.ટી. બોમ્બે વિ. મહિન્દ્રા એન્ડ મહિન્દ્રા, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૪) એસ.સી. ૧૧૮૨ પેરા ૧૧ અને યુ.પી. રાજ્ય વિ. રેણુ સાગર, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૮) એસ.સી. ૧૭૩૭ પેરા ૮૩ માં સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. ડો. સિંઘવીએ એવું પણ રજૂ કર્યુ છે કે નવીકરણની કલમ (૧) નવીકરણનું કાર્ય પોતે અને (૨) વાસ્તવિક શરતો અને નિયમો કે જેના પર નવીકરણ મંજૂર કરવામાં આવે છે તેમાં વિભાજ્ય અને અલગ કરી શકાય તેવી છે. આ અગાઉના વિષય સંબંધિત પૂર્વ અને પ્રાથમિક નિર્ણય પર જ નિર્ભર કરે છે.

ડો. સિંઘવીએ દલીલ કરી છે કે રાજ્યની ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ સામાવાળાઓ મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને મેસર્સ બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ સહિતના ચાર એકમોની તરફેણમાં કરારો અગાઉની કાર્યવાહીમાં માન્ય રાખવામાં આવ્યા છે એટલું જ નહીં પરંતુ સમાન રીતે કે.એન. ઓઇલ અને એમ.પી. ઓઇલ એક્સ્ટ્રેક્શન લિમિટેડ બંને અપીલકર્તાઓ સાથે એમ.પી. રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવ્યા હોવાનો દાવો કરાયેલ તારીખ નવેમ્બર ૧૬, ૧૯૮૩ અને ડિસેમ્બર ૧૨, ૧૯૮૩ ના કરારો અનુક્રમે રદ કરવામાં આવ્યા છે અને બંધારણીય

રીતે અમાન્ય ઠેરવવામાં આવ્યા છે. એમ.પી. નંબર ૧૩૬૪/૧૯૮૪ માં ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા મેસર્સ કે.એન. ઓઇલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ અને અન્ય વિ. એમ.પી. રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૬) એસ.સી. ૧૯૨૯ માં માન્ય રાખવામાં આવ્યો છે. ડો. સિંઘવીએ એવું પણ રજૂ કર્યુ છે કે એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે અપીલકર્તાઓ સાથેના કરારમાં, જેને રદ કરવામાં આવ્યો હતો, તેમાં એક સરખી નવીકરણની કલમ હતી અને અપીલકર્તાઓએ તેમની તરફેણમાં કરારમાં આવી નવીકરણની કલમ આનંદપૂર્વક સ્વીકારી હતી જો કે આવા કરારો વિવિધ કારણોસર ગેરકાયદેસર હોવાથી કોર્ટ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યા હતા. ડો. સિંઘવીએ વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે નવીકરણની કલમે મંજૂરી મેળવનારને કોઈપણ નવીકરણ કલમ વગરની વ્યક્તિને મળવાપાત્ર અધિકાર ઉપરાંત કોઈ પ્રકારનો રક્ષણ કરવા યોગ્ય અધિકાર, હિત અથવા દાવો આપવો જ જોઈએ. નવીકરણની કલમને કોઈ અર્થ, અસર અને ક્ષેત્ર આપવું પડે અને તેને નિરર્થક, વ્યર્થ કે અનાવશ્યક બનાવી શકાય નહીં.

ડો. સિંઘવીએ એવું પણ રજૂ કર્યુ છે કે અગાઉ સમજાવ્યા મુજબ ઔદ્યોગિક એકમોની બે શ્રેણીઓના વર્ગીકરણના સંદર્ભમાં નવીકરણની કલમનું અસ્તિત્વ પોતે અને અનિવાર્યપણે ટેન્ડર, હરાજી વગેરે જેવા સાર્વજનિક વ્યવહારના અન્ય તમામ સ્વરૂપોને બાકાત રાખવા તરફ દોરી જવું જોઈએ. જ્યાં સુધી નવીકરણ

કલમ વાળા કરાર સાથે ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ આમંત્રિત કરાયેલા એકમોની તરફેણમાં કરાયેલ વર્ગીકરણ અને અનામત માન્ય રાખવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી નવીકરણના કાર્યને ટેન્ડર આમંત્રિત ન કરવાના અથવા હરાજી ન યોજવાના આધારે અમાન્ય કરી શકાય નહીં. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે હાલના કેસમાં, ૧૯૭૯ માં જે બે કરારોમાં નવીકરણની કલમ હતી તે જ તારીખથી વાટાઘાટો કરવાની સત્તા એનાયત થઈ હતી અને ટેન્ડર/હરાજી સ્વચાલિત અને અનિવાર્યપણે બાકાત થઈ ગઈ હતી. ડો. સિંઘવીએ વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે ગમે તે સ્થિતિમાં, એ સુસ્થાપિત છે કે ટેન્ડર/હરાજી એ રાજ્યના લાભોના વિતરણ માટેની એકમાત્ર કે એક અધીન પદ્ધતિ નથી. વિશિષ્ટ કરાર કે કરારોની ગેરહાજરીમાં પણ, રાજ્યના લાભો ટેન્ડર કે હરાજી દ્વારા નહીં પરંતુ વાટાઘાટો દ્વારા આપી શકાય છે. યોગ્ય કેસમાં, વાટાઘાટો દ્વારા, રાજ્યના લાભો આપી શકાય છે તેવી દલીલના સમર્થનમાં, ડો. સિંઘવીએ કસ્તૂરી લાલ વિ. જે.કે., એ.આઇ.આર. (૧૯૮૦) એસ.સી. ૧૯૯૨ પેરા ૧૯, ૨૨; એમ.પી. રાજ્ય અને અન્ય વિ. નંદલાલ જેસવાલ અને અન્ય, [૧૯૮૬] ૪ એસ.સી.સી. ૫૬૬ પેરા ૩૮; સચિદાનંદ પાંડે અને અન્ય વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૮૭] ૨ એસ.સી.સી. ૨૯૫ પેરા ૩૪, ૪૦; બ્રિજ ભૂષણ વિ. જે.કે., [૧૯૮૬] ૨ એસ.સી.સી. ૩૫૪ પેરા ૭ અને જી.બી. મહાજન વિ. જળગાંવ, [૧૯૯૧] ૩ એસ.સી.સી. ૯૧ પેરા ૨૬, ૪૩ માં આ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે.

ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે સામાવાળાઓના કરારોનું નવીકરણ ન કરવા તરફ દોરી જતી એમ.પી. રાજ્યની કોઈ કાર્યવાહી કે ભૂલ ગેરકાયદેસર, ગેરવાજબી અને અસંગત વહીવટી વિવેકાધીન સત્તાના અમલના આધારે પોતે દૂષિત બનશે, જ્યાં સુધી એમ.પી. રાજ્ય સામાવાળાઓને નવીકરણના લાભમાંથી વંચિત કરતી કોઈ વિશિષ્ટ ગેરવર્તણૂક અથવા કોઈ ગંભીર કે ભૌતિક ભૂલ અથવા કાર્યવાહી કે ભૂલ સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ ન હોય. ડો. સિંઘવીએ વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે એમ.પી. રાજ્ય દ્વારા નવીકરણ ન કરવું એ કરારોનું નવીકરણ કરવા માટે મેન્ડમસ માટે સામાવાળાઓ દ્વારા કરાતી કાર્યવાહીને સંપૂર્ણપણે યોગ્ય ઠેરવશે અને જાળવી રાખશે. એમ.પી. રાજ્ય દ્વારા રજૂઆત અને સ્થાપિત ભૂતકાળની પ્રેક્ટિસ બંને બનાવતી વિશિષ્ટ નવીકરણ કલમો સાથે કરાર ધરાવતી વ્યક્તિઓ તરીકે સામાવાળાઓની "વાજબી અપેક્ષાઓ" ને ઇનકાર કરી શકાય નહીં કે અટકાવી શકાય નહીં જ્યાં સુધી તે વાજબી અપેક્ષાઓ પર વિજય મેળવવા માટે અતિશય અને વિશિષ્ટ ઉચ્ચ જાહેર હિત દર્શાવવામાં ન આવે. ડો. સિંઘવીના મતે, 'વાજબી અપેક્ષાઓ' નો આ સિદ્ધાંત જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રમાં કામ કરે છે, અને તે માત્ર કુદરતી ન્યાય અથવા નિષ્પક્ષ રમતની પ્રાથમિક બાબતોની જરૂરિયાતમાં સમાવિષ્ટ કાર્યપદ્ધતિનો અધિકાર નથી. તે અનુચ્છેદ ૧૪ ના જ એક પાસા તરીકે સાર્થક, અમલ કરી શકાય તેવું અને રક્ષણ આપવા યોગ્ય હિત બનાવે છે. આ સિદ્ધાંત સંવિદા અને તેના નવીકરણના કિસ્સાઓમાં ખાસ કરીને અને પોતાની સત્તાથી લાગુ પડે છે. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે

આ સિદ્ધાંતને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા એફ.સી.આઇ. વિ. કામધેનુ, જે.ટી. (૧૯૯૨) વોલ્યુમ ૬ એસ.સી. ૨૫૯; નવ જ્યોતિ કોઓપરેટિવ સોસાયટી, જે.ટી. (૧૯૯૨) ૫ એસ.સી. ૬૨૧ અને યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. હિન્દુસ્તાન ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન, જે.ટી. (૧૯૯૩) વોલ્યુમ ૩ એસ.સી. ૧૫ ના નિર્ણયમાં વિશિષ્ટ રીતે માન્ય રાખવામાં આવ્યો છે, દાવો કરવામાં આવ્યો છે અને પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે અર્થઘટનની બાબત તરીકે, કરારની નવીકરણ કલમ બે હેઠળ "મે" શબ્દને અનિવાર્યપણે "શેલ" તરીકે વાંચવો જોઈએ. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે હાલના કેસમાં નવીકરણની કલમ સંબંધિત સત્તાધિકારી પર ફરજ સાથે જોડાયેલી કરાર આધારિત/વહીવટી સત્તા આપે છે જેનો અમલ અનિવાર્યપણે ન્યાયી, વાજબી અને ગેરવાજબી વગરનો હોવો જોઈએ.

ડો. સિંઘવીએ એવું પણ રજૂ કર્યુ છે કે અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો રોયલ્ટીના ઓછા દરનો મુદ્દો ભ્રામક છે અને તેને રદ કરવો જોઈએ. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે ૮૩-૮૫ બ્લોક માટે રૂ. ૭૫૦ પ્રતિ એમ.ટી. અથવા ૮૫-૮૭ બ્લોક માટે રૂ. ૧૦૩૦ એમ.ટી. અથવા ૮૭-૮૯ બ્લોક માટે રૂ. ૧૦૩૦ પ્રતિ એમ.ટી. ના દરે એમ.પી. રાજ્ય દ્વારા રોયલ્ટીના ત્રણ સુધારાઓ પૈકી કોઈ પણ ક્યારેય કોઈ કોર્ટ દ્વારા માન્ય રાખવામાં આવ્યા નથી. રોયલ્ટીના આ સુધારાઓને પડકારવામાં આવ્યા હતા અને કોર્ટ દ્વારા તેની તપાસ કરવામાં

આવી હતી, નિર્ણય લેવાયો હતો અને રદ કરવામાં આવ્યા હતા જેણે સુસ્થાપિત ભારિત સરેરાશ ફોર્મ્યુલા મુજબ રોયલ્ટીના દરનું પુનઃનિર્ધારણ કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. કોર્ટના હુકમની શરતો મુજબ રોયલ્ટીના દર અંગે આર્બિટ્રેશન સુસ્થાપિત ભારિત સરેરાશ ફોર્મ્યુલાના સિદ્ધાંત પર રોયલ્ટી નક્કી કરવા માટે યોજવામાં આવ્યું છે અને ૧૯૮૩–૮૫, ૧૯૮૫–૮૭ અને ૧૯૮૭–૮૯ ના ત્રણ બ્લોક્સ માટે અનુક્રમે રૂ. ૭૫૦ ના સ્થાને રૂ. ૩૦૦ પ્રતિ એમ.ટી., રૂ. ૧૦૩૦ ના સ્થાને રૂ. ૩૦૦ પ્રતિ એમ.ટી. અને રૂ. ૧૦૩૦ ના સ્થાને રૂ. ૨૯૪ તરીકે રોયલ્ટી ફરીથી નક્કી કરવામાં આવી છે.

ડો. સિંઘવીએ દલીલ કરી છે કે અપીલકર્તાઓ એવું સૂચન કરીને અને દલીલ કરીને આ સુપ્રિમ કોર્ટને ગેરમાર્ગે દોરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે જાણે કે ભારિત સરેરાશ કિંમત ફોર્મ્યુલા એ એક જાદુઈ ફોર્મ્યુલા છે જે બજાર કિંમત કરતાં તેના સ્વરૂપ કે વિષયવસ્તુમાં અલગ છે. આવી દલીલમાં કોઈ દમ નથી. ભારિત સરેરાશ ફોર્મ્યુલા એ બજાર કિંમત મેળવવાની અને નક્કી કરવાની જાણીતી પદ્ધતિ અને રીત છે. સાચા બજાર ભાવ પર પહોંચવા માટે અગાઉના ૧૨ મહિનાના સમયગાળા માટે એમ.પી. ના વિવિધ ભાગોમાં વિવિધ પ્રસંગોએ સાલના બીજના વેચાણ માટે મળેલી કિંમતો લેવા અને તે પ્રસંગોએ વેચાયેલા બીજના જથ્થાના આધારે તેની સરેરાશ કાઢવા સિવાય ભારિત સરેરાશ ફોર્મ્યુલા કંઈ નથી.

ડો. સિંઘવીએ એવો દાવો પણ કર્યો છે કે સાલના બીજની પેદાશ માટે "કિંમત" શબ્દનો ઉપયોગ ખૂબ જ ગેરમાર્ગે દોરનારો બનશે જ્યાં સુધી કોર્ટ સમક્ષ સ્પષ્ટ કરવામાં ન આવે કે સાલના બીજની પ્રતિ એમ.ટી. કુલ કિંમતમાં નીચેના મુખ્ય ઘટકોનો સમાવેશ થાય છે:

(૧) ચૂકવવાપાત્ર એકત્રીકરણ ખર્ચ જે રાજ્ય દ્વારા અધિસૂચિત કરવામાં આવે છે અને જે ગરીબ આદિવાસીઓને ચૂકવવાનો અને તેમની પાસેથી મેળવવાનો હેતુ ધરાવે છે. એકત્રીકરણ ખર્ચ ચાર્ટ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ એકત્રીકરણ ખર્ચ કુલ કિંમતનો અતિશય અને મુખ્ય ઘટક બનાવે છે, ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે ૧૯૯૧ માં રોયલ્ટી રૂ. ૩૮૬.૨૫ હતી, ત્યારે એકત્રીકરણ ખર્ચ રૂ. ૧૬૭૫ થી ૧૭૭૫ જેટલો ઊંચો હતો.

(૨) રોયલ્ટી જે એકત્રીકરણ ખર્ચ સિવાય રાજ્ય દ્વારા વસૂલવામાં આવતી રકમ છે. આ સામાન્ય રીતે ભારિત સરેરાશ લાગુ કરવા પર પ્રતિ એમ.ટી. રૂ. ૩૦૦ ની આસપાસ બદલાય છે અને હવે ૧૯૯૩ ની મોસમ માટે પ્રતિ એમ.ટી. રૂ. ૪૦૦ નક્કી કરવામાં આવી છે.

(૩) અન્ય ખર્ચાઓ અને ટેક્સ જેવા કે પરિવહન વગેરે.

ડો. સિંઘવીએ વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે હાલની કાર્યવાહીમાં સાલના બીજની સાચી કિંમત નક્કી કરવા માટે આ સુપ્રિમ કોર્ટ જરૂરી નથી. અપીલકર્તાઓ દ્વારા આ સુપ્રિમ કોર્ટને એપેલેટ ફોરમ અથવા કિંમત નક્કી કરતી સંસ્થામાં રૂપાંતરિત કરવી જોઈએ નહીં. અગાઉના વર્ષો માટે રૂ. ૩૦૦ અને રૂ. ૨૯૪ અને રૂ. ૩૮૬ ની રોયલ્ટીના સંદર્ભમાં ૧૯૯૩ ની મોસમ માટે કિંમતોના નિર્ધારણથી કોર્ટ મોટાપાયે સંતૃષ્ટ થાય છે અને જુએ છે કે આ મોટાપાયે વાજબી, ન્યાયી અને માન્ય વિચારણાઓ પર આધારિત છે, તો કોર્ટ કિંમત નિર્ધારણ અથવા આર્થિક નીતિના વિવિધ પરિબળોના મિશ્રણના અમલને લગતી કોઈપણ આર્થિક બાબતોમાં સરકારી વિવેકાધિકારના અમલમાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે આર્થિક નીતિ અને કિંમત નિર્ધારણની બાબતોમાં અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રિટ અધિકારક્ષેત્રમાં કોર્ટની ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ નહિવત અને ખૂબ જ મર્યાદિત છે. આવી દલીલના સમર્થનમાં, ડો. સિંઘવીએ એમ.પી. રાજ્ય વિ. વિજય બહાદુર સિંહ, [૧૯૮૨] ૨ એસ.સી.સી. ૩૬૫, કસ્તૂરી લાલ વિ. જે.કે., એ.આઇ.આર. (૧૯૯૦) એસ.સી. ૧૯૯૨, ઈન્ડિયા સિમેન્ટ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૯૦] ૪ એસ.સી.સી. ૩૫૬, સીતારામ સુગર કંપની લિમિટેડ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને

અન્ય, [૧૯૯૦] ૩ એસ.સી.સી. ૨૨૩ માં આ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે.

ડો. સિંઘવીએ એવું પણ રજૂ કર્યું છે કે જ્યાં સુધી મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગ પ્રાઈવેટ લિમિટેડનો સંબંધ છે, રાજ્ય સરકારે તારીખ ૩.૮.૧૯૭૯ ના મૂળ કરારનો અંત લાવવાનો દાવો કર્યો હતો. કરારના આવા અંતની માન્યતાના પ્રશ્ન પર વિવાદ ઊભો થયો હતો અને મામલો શરૂઆતમાં આ સુપ્રિમ કોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ સમક્ષ અને પાછળથી ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ સમક્ષ આર્બિટ્રેશન માટે રિફર કરવામાં આવ્યો હતો. ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ, રાયપુર સમક્ષ આર્બિટ્રેશન વિવાદ પેન્ડિંગ હતો ત્યારે, મૂળ કરારની મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગની મુદત પૂરી થઈ ગઈ હતી. જો કે, સદર કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, એમ.પી. રાજ્ય સરકારે એવો નીતિ વિષયક નિર્ણય લીધો કે ૧૯૭૯ ની ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ પસંદ કરાયેલા તમામ ચાર એકમોના કરારનું સમાન શરતો અને નિયમો પર નવીકરણ કરવામાં આવશે જેના પર તારીખ ૫.૧૦.૧૯૭૯ ના મૂળ કરારનું નવીકરણ કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૧૩ ઓગસ્ટ, ૧૯૯૧ ના સદર નીતિ વિષયક નિર્ણય પછી પક્ષકારોની સંમતિથી સદર જૂના અને લાંબા સમયથી પેન્ડિંગ આર્બિટ્રેશન વિવાદના સૌહાર્દપૂર્ણ નિકાલ માટે સાલ ઉદ્યોગ અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે વાટાઘાટો થઈ હતી. રાજ્ય સરકારે સદર અંતથી ઉદ્ભવતા વિવાદિત તમામ બાબતોને રાષ્ટ્રીયકૃત વન પેદાશ આંતર વિભાગીય સમિતિને રિફર કરી.

સદર ઉચ્ચ સત્તાધરાવતી સમિતિએ, મામલાની વિગતવાર તપાસ કર્યા પછી, અંતની કાર્યવાહીને ગેરકાયદેસર ગણાવી અને રાજ્ય સરકારને તારીખ ૧૭.૧૧.૧૯૮૩ ના અંતના હુકમને પાછો ખેંચવા અને મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગના કરારનું નવીકરણ કરવા ભલામણ કરી. રાજ્ય સરકારે સદર સમિતિની ભલામણો સ્વીકારીને, મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગના મૂળ કરારનું ૧૨ વર્ષની નવી મુદત માટે નવીકરણ કર્યું. મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગની તરફેણમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલો તારીખ ૩૦.૪.૧૯૯૨ નો વાદગ્રસ્ત કરાર અનિવાર્યપણે નવો કે તાજો કરાર નથી. તે મૂળ કરારનું માત્ર નવીકરણ છે.

તેથી, ડો. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી છે કે અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવા માંગતા દવામાં કોઈ દમ નથી અને તેથી અપીલો દંડનીય ખર્ચ સાથે રદ કરવી જોઈએ.

અન્ય સામાવાળા એટલે કે મેસર્સ બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સિલ શ્રી અનિલ દિવાને ડો. સિંઘવી દ્વારા કરાયેલી રજૂઆતોને સમર્થન આપ્યું છે. શ્રી દિવાને એવું પણ રજૂ કર્યું છે કે બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ જગદલપુરમાં એમ.પી. ના પછાત આદિવાસી વિસ્તારમાં સ્થાપવામાં આવી છે. સદર ઔદ્યોગિક એકમે વિસ્તારમાં રહેતા પછાત આદિવાસી લોકો માટે રોજગારીની તકો ખુલ્લી મૂકી છે. રાજ્ય સરકારે આવા

પછાત વિસ્તારમાં ઔદ્યોગિક એકમો સ્થાપવા માટે આમંત્રિત કર્યા હતા અને રાહત દરે આવા પછાત વિસ્તારમાં ચલાવવાના પ્લાન્ટ માટે સાલના બીજના પુરવઠાની ખાતરી આપી હતી. હાઈકોર્ટ દ્વારા અને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા અગાઉની કાર્યવાહીમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળા એટલે કે બસ્તર ઓઈલ મિલ્સ સાથે સરકારની ઔદ્યોગિક નીતિના આધારે અલગ ધોરણે યોગ્ય રીતે વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો હતો અને આવી ઔદ્યોગિક નીતિમાં કંઈ ગેરકાયદેસર ન હતું. શ્રી દિવાને રજૂઆત કરી છે કે ભૌગોલિક વિચારણાઓના આધારે વર્ગીકરણ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરતું નથી. આવી દલીલ માટે, બુધન ચૌધરી અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫ એસ.સી. ૧૯૧ પેરા ૪, ૫, ૭, વિડીયો ઈલેક્ટ્રોનિક્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૮૨૦ પેરા ૧, ૩૬, ૩૮, ગુડવિલ પેઈન્ટ એન્ડ કેમિકલ ઈન્ડસ્ટ્રી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૨] સપ્લી. ૧ એસ.સી.સી. ૧૬ માં આ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. તેથી, શ્રી દિવાને રજૂઆત કરી છે કે અપીલ ખર્ચ સાથે રદ કરવી જોઈએ.

મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સિલે અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા કરાયેલી દલીલોનો પણ વિરોધ કર્યો છે અને રાજ્યના વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે સંબંધિત હકીકતોને

ધ્યાનમાં લીધા પછી રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઔદ્યોગિક નીતિ ઘડવામાં આવી હતી અને આવી નીતિમાં કોઈ ગેરવાજબીપણા ન હતા. આવી નીતિને હાઇકોર્ટ દ્વારા અને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી અને તે અસંગત કે ગેરવાજબી હોવાનું જણાયું ન હતું. રાજ્યના વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા એવું પણ દલીલ કરવામાં આવ્યું છે કે સાલના બીજનું ઉત્પાદન વર્ષાનુવર્ષ બદલાય છે. શરૂઆતમાં એવું અપેક્ષિત હતું કે સાલના બીજનું ઉત્પાદન નોંધપાત્ર રીતે વધશે જેથી તેમના રાજ્યના ઔદ્યોગિક એકમોની માંગણીઓ સરળતાથી પૂરી થઈ શકે. પરંતુ અંદાજિત લક્ષ્ય જો કે પ્રાપ્ત થયું ન હતું. રાજ્ય સરકાર અત્યારે પણ વાજબી રીતે અપેક્ષા રાખે છે કે સાલના બીજનું ઉત્પાદન વધશે. વિદ્વાન કાઉન્સિલે એવું પણ રજૂ કર્યુ છે કે પસંદ કરેલા એકમોને અમલમાં રહેલા કરારોની શરતો મુજબ સાલના બીજના પુરવઠા માટે રાજ્ય સરકારની પ્રતિબદ્ધતાઓને પૂરી કર્યા પછી પણ, અન્ય એકમોને વહેંચવા માટે સાલના બીજનો કેટલોક વધારાનો જથ્થો રહેશે.

રાજ્યના વિદ્વાન કાઉન્સિલે રજૂઆત કરી છે કે વર્ષ ૧૯૯૬ માટે રાજ્યને ઉપલબ્ધ કુલ સાલના બીજ ૭૯૩૫૯ એમ.ટી. હોવાનો અંદાજ છે. ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિ એટલે કે આંતર વિભાગીય સમન્વય સમિતિએ સાલના બીજના વિતરણ માટે નીતિ ઘડી હતી. જો કે, આવો નિર્ણય રાજ્યના મુખ્યમંત્રીના અધ્યક્ષસ્થાને યોજાયેલી બેઠકમાં આખરી કરવામાં આવ્યો છે. સદર બેઠકમાં એવો નિર્ણય

લેવામાં આવ્યો છે કે ચાલુ વર્ષ માટે તેમજ ૧૯૯૨ ના ભૂતકાળના બાકી રહેલા કરારબદ્ધ ઉદ્યોગો પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતાઓને પૂરી કર્યા પછી વધારાના સાલના બીજનો તમામ ઉદ્યોગો પાસેથી ટેન્ડર આમંત્રિત કરીને ખુલ્લી હરાજીમાં નિકાલ કરવામાં આવશે. રાજ્યના વિદ્વાન કાઉન્સિલે રજૂઆત કરી છે કે આવી જવાબદારી પૂરી કર્યા પછી પણ, સાલના બીજનો કેટલોક જથ્થો હરાજી માટે મૂકવામાં આવશે અને અપીલકર્તાઓ આવી હરાજીમાં ભાગ લઈ શકે છે. રાજ્યના વિદ્વાન કાઉન્સિલે એવું પણ રજૂ કર્યું છે કે રાજ્ય સરકાર અપેક્ષા રાખે છે કે આગામી વર્ષોમાં, સ્થિતિ વધુ સુધરી શકે છે અને વધારાના જથ્થા માટે યોજાનાર હરાજીમાં ભાગ લઈને જૂના ઉદ્યોગો રાજ્ય સરકાર પાસેથી સાલના બીજનો મોટો જથ્થો મેળવે તેવી અપેક્ષા છે. તેથી, રાજ્યના વિદ્વાન કાઉન્સિલે રજૂઆત કરી છે કે આ અપીલોમાં કોઈ ગુણદોષ નથી અને તે ખર્ચ સાથે રદ કરવી જોઈએ.

કેસની હકીકતો અને સંજોગો અને પક્ષકારોના વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા કરાયેલી રજૂઆતો પર અમારી કાળજીપૂર્વકની વિચારણા આપ્યા પછી, અમને એવું જણાય છે કે ૧૯૭૯ ની ઔદ્યોગિક નીતિ, જેમાં ત્યારબાદ સમય સમય પર સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, તેને ગેરવાજબી અને કોઈપણ કારણ વગરની પરંતુ એમ.પી. રાજ્ય સરકારના માત્ર મનસ્વી વલણ પર આધારિત માની શકાય નહીં. રાજ્યના વહીવટ માટે નીતિ ઘડવા માટે રાજ્યની કારોબારી સત્તા તેની ક્ષમતાની અંદર હોવાનું માનવું જ જોઈએ. જ્યાં સુધી ઘડવામાં આવેલી નીતિ સંપૂર્ણપણે

તરંગી ન હોય અને કોઈપણ કારણ વગરની ન હોય, તેને સ્પષ્ટપણે ગેરવાજબી અને કારોબારી અધિકારીઓના માત્ર મનસ્વી વલણ પર આધારિત માની શકાય, જેથી સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ થતો હોય અથવા આવી નીતિ અન્ય બંધારણીય જોગવાઈઓનો ભંગ કરતી હોય અથવા કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈ સાથે સંઘર્ષમાં આવતી હોય, કોર્ટ તેની મર્યાદા વટાવી શકે નહીં અને રાજ્યના કારોબારી અધિકારીના નીતિ વિષયક નિર્ણયમાં ફેરફાર કરી શકે નહીં. આ સુપ્રિમ કોર્ટે, કોઈ અસ્પષ્ટ શબ્દોમાં, ચેતવણી આપતા જણાવેલ છે કે નીતિ વિષયક નિર્ણય રાજ્યની કારોબારી સત્તાના ક્ષેત્રમાં છે અને જ્યાં સુધી સદર નીતિ કાયદાની અથવા ભારતના સંવિધાનની કોઈ જોગવાઈનો ભંગ ન કરે ત્યાં સુધી કોર્ટે જાહેર નીતિના અજાણ્યા સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહીં અને આવી નીતિની અસરકારકતા કે અન્ય બાબતો પર સવાલ ઉઠાવવો જોઈએ નહીં. રાજ્યના ત્રણ અંગો એટલે કે ધારાસભા, કારોબારી અને ન્યાયતંત્ર પૈકી દરેકની તેમના કામગીરીના સંબંધિત ક્ષેત્રમાં સર્વોચ્ચતા પર ભાર મૂકવાની જરૂર છે. કારોબારી અને ધારાસભાની કાર્યવાહીની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા બંધારણીય યોજનાની મર્યાદામાં રાખવી જોઈએ જેથી આ દિવસોમાં વારંવાર ચર્ચાતી અયોગ્ય ન્યાયિક સક્રિયતા દ્વારા તેની મર્યાદા વટાવીને ન્યાયતંત્રની ભૂમિકા વિશે કોઈ શંકાઓ પેદા કરવાની કોઈ તક ન રહે. જે શાસનવ્યવસ્થા પ્રત્યે રાજ્યવ્યવસ્થા આટલી ઊંડી પ્રતિબદ્ધ છે તે લોકશાહી માળખું યોગ્ય રીતે કામ કરી શકે નહીં જ્યાં

સુધી ત્રણેય અંગો પૈકી દરેક પોતાના સંબંધિત ક્ષેત્રમાં પરસ્પર આદર અને સર્વોચ્ચતાની જરૂરિયાતને ન સમજે.

હાલના કેસમાં, એમ.પી. રાજ્ય સરકારે ૧૯૭૯ માં ઔદ્યોગિક નીતિ ઘડી હતી અને ત્યારબાદ જરૂરિયાત મુજબ સમય સમય પર તેમાં સુધારો કર્યો હતો. રેકર્ડ પર એવી કોઈ સામગ્રી નથી કે જેના પરથી વાજબી રીતે એવું શોધી શકાય કે તે કોઈપણ કારણ વગરની હતી. તે સિવાય, આવી નીતિને એમ.પી. હાઇકોર્ટ દ્વારા અને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા પણ અગાઉની કાર્યવાહીમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી છે અને ઔદ્યોગિક નીતિ ગેરવાજબી કે તરંગી હોવાનું જણાવાયું નથી. તેનાથી વિપરીત, અપીલકર્તાઓની તરફેણમાં કરાયેલા કરારને હાઇકોર્ટે એવું દર્શાવીને રદ કર્યો હતો કે સામાવાળાઓ બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ અને સાલ ઉદ્યોગ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ જેવા ઔદ્યોગિક એકમોના અન્ય વર્ગથી વિપરીત, જેઓ ઔદ્યોગિક નીતિ હેઠળ વિશિષ્ટ વ્યવહાર માટે હકદાર હતા, અપીલકર્તાઓ કોઈ વિશિષ્ટ વ્યવહાર માટે હકદાર ન હતા જે રાજ્યમાં સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવતા અન્ય અસ્તિત્વમાં રહેલા જૂના ઔદ્યોગિક એકમોને આપવામાં આવ્યો ન હતો.

હાઇકોર્ટ દ્વારા એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે રાજ્યના આહ્વાન પર સાલના બીજના પુરવઠાની ખાતરી પર તેલ કાઢવાની કામગીરી હાથ ધરવા માટે સ્થાપિત કરાયેલા ઔદ્યોગિક એકમો અલગ ધોરણે રહેલા છે. હાઇકોર્ટનો આવો નિર્ણય આ સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હોવા છતાં રદ કરવામાં આવ્યો નથી.

રાજ્ય સરકારના કહેવાથી સ્થાપવામાં આવેલા ઔદ્યોગિક એકમો અને જૂના અસ્તિત્વમાં રહેલા એકમો વચ્ચેના લાક્ષણિક લક્ષણો વાસ્તવિક માપદંડો પર આધારિત છે. તેથી, સદર ઉદ્યોગોના બે વર્ગો સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવતા નથી. અનુચ્છેદ ૧૪ સમાન લોકો વચ્ચેના ભેદભાવને રોકે છે પરંતુ એ વાતની પ્રશંસા કરવી જોઈએ કે અનુચ્છેદ ૧૪ માં જન્મજાત ક્ષમતા છે અને તે અસમાન લોકો પ્રત્યે અલગ વ્યવહારની પણ મંજૂરી આપે છે. અહીં એ પણ નોંધી શકાય કે બસ્તર ઓઇલ મિલ્સ જગદલપુરમાં આવેલી છે જે સ્વીકાર્યપણે એક પછાત અને આદિવાસી વિસ્તાર છે. વાદગ્રસ્ત કરાર હેઠળ ૨૦,૦૦૦ એમ.ટી. સાલના બીજના પુરવઠાની ખાતરી આપીને બસ્તર ઓઇલ મિલને આપવામાં આવેલા વિશિષ્ટ વ્યવહારને પોતાની જાતે ગેરકાયદેસર અને ગેરવાજબી માની શકાય નહીં. ભૌગોલિક પરિસ્થિતિના આધારે વર્ગીકરણનો તાર્કિક આધાર છે અને તેને આ આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવી છે જેમ કે અગાઉ ઉલ્લેખિત નિર્ણયોમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે. એ પણ નોંધી શકાય કે મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગનો કરાર રાજ્ય સરકાર દ્વારા સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો જેના માટે પક્ષકારો વચ્ચેના કરારની શરતો મુજબ આર્બિટ્રેશન માટે રિફર કરવામાં આવ્યું હતું. શરૂઆતમાં, વિવાદ આ સુપ્રિમ કોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશના આર્બિટ્રેશન માટે રિફર કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ તે સમયમર્યાદામાં પૂર્ણ થઈ શક્યો ન હોવાથી, આર્બિટ્રેશન પાછળથી ડિસ્ટ્રિક્ટ જજને રિફર કરવામાં આવ્યું હતું. આર્બિટ્રેશન કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, રાજ્ય સરકાર દ્વારા રચાયેલી ઉચ્ચ

સત્તાધરાવતી સમિતિ દ્વારા રાજ્ય સરકારની ઔદ્યોગિક નીતિની સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી. આવી સમિતિએ રાજ્ય સરકાર દ્વારા સાલના બીજના પુરવઠાની ખાતરી આપીને પસંદ કરેલા ઉદ્યોગોને રક્ષણાત્મક પગલાં ચાલુ રાખવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો. મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગના કેસ પર પણ આવી ઉચ્ચ સત્તાધરાવતી સમિતિ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને સમિતિએ મેસર્સ સાલ ઉદ્યોગની તરફેણમાં ભલામણ કરી હતી. ત્યારબાદ, રાજ્ય સરકારે સામાન્ય નવીકરણ કલમ સાથે કરારનું નવીકરણ કર્યું. રાજ્ય સરકારની આવી કાર્યવાહીને ગેરકાયદેસર કે ગેરવાજબી ગણી શકાય નહીં.

સામાવાળાઓની તરફેણમાં કરાયેલા વાદગ્રસ્ત કરારોમાં નવીકરણની કલમ પણ અયોગ્ય કે અયોગ્ય જણાતી નથી. કરારની શરતો હેઠળ સાલના બીજના પુરવઠા દ્વારા રક્ષણ આગળના સમયગાળા માટે ચાલુ રાખવું જરૂરી છે કે કેમ, તે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્ણય લેવાનો વિષય છે અને જ્યાં સુધી આવો નિર્ણય સ્પષ્ટપણે ગેરવાજબી ન હોય ત્યાં સુધી કોર્ટ દ્વારા હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી. કેસની હકીકતોમાં, આગળના સમયગાળા માટે રક્ષણ લંબાવવાના રાજ્ય સરકારના નિર્ણયને આવા નીતિ વિષયક નિર્ણયની ન્યાયિક સમીક્ષાની જરૂર હોય તે રીતે પોતાની જાતે અસંગત, ગેરવાજબી કે તરંગી માની શકાય નહીં. તેથી, હાઇકોર્ટે નવીકરણની કલમની અમાન્યતા વિશેની અપીલકર્તાની રજૂઆતને યોગ્ય રીતે રદ કરી છે. અપીલકર્તાઓ નવીકરણની કલમ સહિત

કરારની માન્યતાને પડકારવાના અગાઉના પ્રયાસોમાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. તેથી, નવીકરણની કલમના ત્યારબાદના પડકારને મનોરંજન આપવું જોઈએ નહીં જ્યાં સુધી એ સ્પષ્ટપણે દર્શાવી શકાય નહીં કે હકીકતની સ્થિતિમાં એવા ફેરફારો થયા છે કે કરારના નવીકરણની બાબતમાં વિવેકાધિકારનો રાજ્ય દ્વારા અમલ કરવો જોઈએ નહીં. ડો. સિંઘવી દ્વારા યોગ્ય રીતે દલીલ કરવામાં આવી છે કે સામાવાળાઓ વાજબી રીતે અપેક્ષા રાખે છે કે નવીકરણની કલમને સામાન્ય રીતે અને ભૂતકાળની પ્રેક્ટિસ અનુસાર અમલમાં મૂકવી જોઈએ જ્યાં સુધી આવી પ્રેક્ટિસને વળગી ન રહેવાનું કોઈ વિશિષ્ટ કારણ ન હોય. 'વાજબી અપેક્ષા' ના સિદ્ધાંતને આ સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા સંખ્યાબંધ નિર્ણયોમાં ન્યાયિક રીતે માન્ય રાખવામાં આવ્યો છે. "વાજબી અપેક્ષા" નો સિદ્ધાંત જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રમાં કામ કરે છે અને યોગ્ય કેસમાં, સાર્થક અને અમલ કરી શકાય તેવો અધિકાર બનાવે છે.

જો કે રાજ્યની કાર્યવાહીમાં નિષ્પક્ષ રમત અને પારદર્શિતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે, ખુલ્લા ટેન્ડરો આમંત્રિત કરીને અથવા જાહેર હરાજી દ્વારા લાભોનું વિતરણ ઇચ્છનીય છે, પરંતુ એવું ઠેરવી શકાય નહીં કે કોઈ પણ સંજોગોમાં વાટાઘાટો દ્વારા આવા લાભોનું વિતરણ પરવાનગી આપવા યોગ્ય નથી. હાલના કેસમાં, નીતિ વિષયક નિર્ણય તરીકે સસ્તી કિંમતે સાલના બીજના સુનિશ્ચિત પુરવઠા માટે પસંદ કરેલા ઔદ્યોગિક એકમો સાથે કરારો કરીને રક્ષણાત્મક પગલું સરકારે

લીધું છે. રોયલ્ટીનો દર પણ કિંમત નિર્ધારણ ફોર્મ્યુલાના કેટલાક સ્વીકૃત સિદ્ધાંત પર નક્કી કરવામાં આવ્યો છે જેમ કે હવે પછી દર્શાવવામાં આવશે. તેથી, સામાવાળાઓ અને કરારો દ્વારા આવરી લેવાયેલા અન્ય એકમોને નક્કી કરાયેલ રોયલ્ટી પર સાલના બીજનું વિતરણ કે ફાળવણીને પડકારી શકાય નહીં. એ વાતની પ્રશંસા કરવાની છે કે આ કેસમાં, જાહેર હરાજી દ્વારા અથવા ખુલ્લા ટેન્ડર દ્વારા વિતરણ કરવાથી માન્ય અને વાસ્તવિક વિચારણાઓ પર પસંદ થયા પછી કરારો દ્વારા આવરી લેવાયેલા ઔદ્યોગિક એકમોને રોયલ્ટીના રાહત દરે સાલના બીજના પુરવઠાના માધ્યમથી રક્ષણાત્મક પગલાની નીતિનો હેતુ સિદ્ધ થઈ શકશે નહીં.

જ્યાં સુધી સામાવાળાઓ પ્રત્યે ખુલ્લો પક્ષપાત સુનિશ્ચિત કરવા માટે સામાવાળાઓને પૂરા પાડવામાં આવનાર સાલના બીજ માટેની રોયલ્ટી અયોગ્ય રીતે નક્કી કરવામાં આવી છે તેવી દલીલનો સંબંધ છે, અપીલકર્તાઓ આવો ખુલ્લો પક્ષપાત દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. ભારિત સરેરાશ ફોર્મ્યુલાના આધારે રોયલ્ટીના દરનું નિર્ધારણ તાર્કિક આધાર ધરાવે છે અને તે બજાર કિંમત નક્કી કરવા માટેની જાણીતી પદ્ધતિ અને રીત પણ છે. અમને એવું પણ જણાય છે કે સાલના બીજની પ્રતિ એમ.ટી. કિંમતમાં વિવિધ ઘટકો છે જે પૈકી એકત્રીકરણ ખર્ચ મુખ્ય પરિબળ છે. અહીં એ પણ નોંધી શકાય કે ૮૩–૮૫, ૮૫–૮૭ અને ૮૭–૮૯ બ્લોક્સ માટે અનુક્રમે રૂ. ૭૫૦, રૂ. ૧૦૩૦ અને રૂ. ૧૦૩૦ પ્રતિ

એમ.ટી. ના દરે રાજ્ય સરકાર દ્વારા રોયલ્ટીના સુધારાને પડકારવામાં આવ્યા હતા અને આવા સુધારા એમ.પી. હાઇકોર્ટ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યા હતા અને હાઈકોર્ટે સુસ્થાપિત ભારિત સરેરાશ ફોર્મ્યુલા મુજબ રોયલ્ટીના દરોનું પુનઃનિર્ધારણ કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. યોગ્ય રોયલ્ટી નક્કી કરવા માટે આર્બિટ્રિશન યોજવામાં આવ્યું હતું અને ત્યારબાદ સદર ત્રણ બ્લોક્સ માટે અનુક્રમે રૂ. ૭૫૦ ના સ્થાને રૂ. ૩૦૦ પ્રતિ એમ.ટી., રૂ. ૧૦૩૦ ના સ્થાને રૂ. ૩૦૦ પ્રતિ એમ.ટી. અને રૂ. ૧૦૩૦ ના સ્થાને રૂ. ૨૯૪ પ્રતિ એમ.ટી. રોયલ્ટી ફરીથી નક્કી કરવામાં આવી હતી.

ઉપરોક્ત હકીકતોમાં, એવું ઠેરવી શકાય નહીં કે વાદગ્રસ્ત કરારોમાં રોયલ્ટીનું નિર્ધારણ કોઈપણ આધાર વગરનું અને સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી છે અને આક્ષેપ કર્યા મુજબ માત્ર પક્ષપાત સુનિશ્ચિત કરવા માટે જ બનાવવામાં આવ્યું છે. જો રોયલ્ટીના નિર્ધારણ માટે વાસ્તવિક અને તાર્કિક આધાર હોય, તો વધુ સારું નિર્ધારણ શક્ય હતું કે નહીં તે શોધવાની કવાયત પોતે કરીને કોર્ટ સરકારી નિર્ણયના અમલ પર હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. એ નોંધવાની જરૂર છે કે આર્થિક અધિકારો અને નીતિ વિષયક નિર્ણયની બાબતોમાં, ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ મર્યાદિત અને મર્યાદિત છે. અહીં એ પણ દર્શાવી શકાય કે સાલના બીજના સુનિશ્ચિત પુરવઠાના રક્ષણાત્મક પગલાના દાયરામાં, રાહત કિંમતે આવો પુરવઠો

પણ એક સુસંગત વિચારણા છે. રાજ્ય સરકાર માત્ર વધુ મહેસૂલની વિચારણાથી સંચાલિત થઈ શકતી નથી.

રાજ્ય સરકાર પાસેથી સાલના બીજનો વાજબી જથ્થો ફાળવવાની અપીલકર્તાઓની આતુરતા પણ સમજી શકાય તેવી છે પરંતુ રાજ્ય સરકારનો નીતિ વિષયક નિર્ણય અને સામાવાળાઓ સાથે કરારો કરવામાં પરિણામી રાજ્યની કાર્યવાહીને અસંગતતા અને ગેરવાજબીપણાના આધારે રદ કરી શકાય નહીં. રાજ્યના વિદ્વાન કાઉન્સિલ દ્વારા એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે રાજ્ય સરકાર આવી જરૂરિયાતથી અજાણ નથી અને જૂના ઔદ્યોગિક એકમો પ્રત્યે પણ અનિચ્છુક નથી જે તેમના પ્લાન્ટ માટે સાલના બીજનો પણ ઉપયોગ કરે છે. અમે વાજબી રીતે અપેક્ષા રાખીએ છીએ કે સરકાર એમ.પી. રાજ્યમાં કાર્યરત ઔદ્યોગિક એકમો દ્વારા સાલના બીજની જરૂરિયાત પ્રત્યે જાગૃત રહેશે અને ભવિષ્યમાં જ્યારે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નીતિની સમીક્ષા કરવામાં આવશે, ત્યારે તે યોગ્ય વ્યવહારિકતા સાથે ઔદ્યોગિક એકમોના વિવિધ વર્ગોને સાલના બીજના યોગ્ય વિતરણની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં લેશે.

તેથી, અમને હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી. તેથી, આ અપીલો નિષ્ફળ જાય છે અને રદ કરવામાં આવે છે. જો કે, ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ રહેશે નહીં.

એસ.વી.કે.આઇ. અપીલો રદ કરવામાં આવી.

Translation of this judgment is provided by M/s Hyperlink E– Solutions Pvt. Ltd.

===

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.